

1.01
Prejeto 16. 4. 2011

UDK 329.71:329.15(497.4) "1945/1953"

Nevenka Troha*

Sobivanje ali soodvisnost Komunistične partije Slovenije in Osvobodilne fronte Slovenije (1945–1953)

IZVLEČEK

Avtorica obravnava na temelju arhivskega gradiva odnose med Komunistično partijo Slovenije in Osvobodilno fronto Slovenije v obdobju med letoma 1945 in 1953. Takrat je prišlo do spremembe imena OF v Socialistično zvezo delovnega ljudstva (SZDL). V pogojih enopartijskega sistema ne moremo govoriti o sobivanju posameznih političnih izbir, saj obstaja le ena, ki naj bi bila vseobsežna in splošno veljavna. Velik del naporov političnega in oblastnega vrha, ki je bil med letoma 1945 in 1953 identičen z vodstvom KPS (KPJ), je bil v času, ko je t. i. ljudska revolucija prešla v socialistično, usmerjen v enotnost v vseh segmentih družbenega življenja. Da bi dosegli ta cilj, so kot posrednika med vodstvom in ljudstvom uporabili Osvobodilno fronto Slovenije (Ljudsko fronto Jugoslavije).

Ključne besede: Slovenija, Jugoslavija, Osvobodilna fronta, Ljudska fronta Jugoslavije, Komunistična partija Slovenije, Komunistična partija Jugoslavije, ljudska revolucija, socialistična revolucija, ljudska oblast, ljudska demokracija

ABSTRACT

COHABITATION OR CO-DEPENDENCE OF THE COMMUNIST PARTY OF SLOVENIA AND THE LIBERATION FRONT OF SLOVENIA (1945–1953)

On the basis of archive materials the author analyses the relations between the Communist Party of Slovenia and the Liberation Front of Slovenia in the period between 1945 and 1953. In 1953 the name of the Liberation Front was changed to Socialist Alliance of Working People. Under the conditions of the one-party system we cannot refer to the cohabitation of individual political choices, since only one – supposedly all-encompassing and generally valid – choice existed. The majority of efforts of the political and state leadership, which was identical to the leadership of the Communist Party of Slovenia (Communist Party of Yugoslavia) between 1945 and 1953, when the so-called people's revolution transformed into the socialist revolution, was

* Dr., znanstvena svetnica, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana; e-naslov: nevenka.troha@inz.si

aimed at unity in all segments of the social life. The Liberation Front of Slovenia (People's Front of Yugoslavia) was used in the pursuit of this goal as an intermediary between the leadership and the people.

Key words: Slovenia, Yugoslavia, Liberation Front of Slovenia, People's Front of Yugoslavia, Communist Party of Slovenia, Communist Party of Yugoslavia, people's revolution, socialist revolution, people's authority, people's democracy

Osvobodilna fronta slovenskega naroda je svoj program, strnjen v devetih temeljnih točkah, sprejela na 4. zasedanju Vrhovnega plenuma OF 1. novembra 1941, zadnji dve pa na seji Izvršilnega odbora 21. decembra 1941. V njih so poleg tega, da je treba biti neizprosni boj proti okupatorju, poudarili združitev vseh Slovencev, obstoj Jugoslavije, povezavo s slovanskimi narodi na čelu z ruskim in boj slovenskih ljudskih množic za svoje narodne in človekove pravice, s čimer so te ustvarjale »nov lik aktivnega slovenstva«. V 6., 7. in 8. točki so zapisali, da bo po narodni osvoboditvi na slovenskem ozemlju prevzela oblast »OF slovenskega naroda kot celota« in uvedla »dosledno ljudsko demokracijo« ter da bo »po svoji narodni osvoboditvi o notranji ureditvi Združene Slovenije in o svojih zunanjih odnosih odločil slovenski narod sam. OF bo to elementarno pravico slovenskega naroda uveljavila in branila z vsemi sredstvi.«¹

Ob koncu vojne je Jugoslovanska armada s slovenskimi partizani osvobodila celotno slovensko narodno ozemlje. V prvi polovici maja 1945 je bila tako dejansko uresničena 2. temeljna točka – združitev vseh Slovencev.² Ta združitev pa je bila kratkotrajna, saj se je morala Jugoslovanska armada iz Koroške in Benečije umakniti že sredi maja, iz zahodnega dela Julijske krajine s Trstom in Gorico pa 12. junija 1945.

Na 1. kongresu OF Slovenije (pojem narod je v imenu nadomestil pojem državnosti), ki je bil 15. in 16. julija 1945 v Ljubljani, so sprejeli razširjene temeljne točke. V njih so zapisali: »Zgodovinska zmaga nove, demokratične in federativne Jugoslavije, ki temelji na ljudski demokraciji, /.../ je uresničila program OF.« Zato je bilo vsestransko utrjevanje Jugoslavije in krepitev njenih obrambnih sposobnosti »najvišja zapoved za slehernega zvestega pripadnika OF, za slehernega Slovenca in Jugoslovana«. Bistveni pogoj za blaginjo jugoslovanske države je bila ljudska demokracija, ki je bila »živo nasprotje protidemokratskega, hegemonističnega, protiljudskega ustroja stare Jugoslavije«, ki je neizogibno privedel do zloma in propada države. »Napredek nove, Titove Jugoslavije je bistveni pogoj za svobodno in srečno prihodnost ljudskih množic, za svobodo, enakopravnost, bratsko enotnost jugoslovanskih narodov.« Poudarjena sta bila tudi »nezdružljivo bratstvo in zavezništvo

¹ Dokumenti ljudske revolucije Slovenije, knjiga 1. Ljubljana 1962, dok. 111, str. 255–256.

² Temeljne točke Osvobodilne fronte (Razširitev, sprejeta na prvem kongresu, 16. 7. 1945). IO OF, Ljubljana 1945. (dalje Temeljne točke OF, 1945), str. 3.

naših narodov z velikim ruskim narodom in vsemi sovjetskimi narodi« ter boj proti »slehernemu notranjemu vplivu in pojavu med našim narodom, iz katerega lahko v korist in v službi tujega imperializma izvira narodno izdajstvo«. ³

V razširjenem programu OF je bila domovinska ljubezen razumljena kot »mržnja do imperialističnih osvajalcev in neslutena požrtvovalnost za domovino. /.../ Patriotizem novega kova ne razdružuje demokratičnih ljudskih množic svobodoljubnih narodov«, ampak jih druži v naporih »za skupne demokratične in človečanske ideale«. Resnična svoboda je bila »svoboda ljudske večine v narodu«. Tem načelom so najbolj ustrezali narodnoosvobodilni odbori, »ki so zrasli iz narodnoosvobodilnega boja /.../ kot osnova demokratične ljudske oblasti, njene državne zgradbe in njene zakonitosti«. Zemljo naj bi dobili tisti, ki jo obdelujejo in je nimajo dovolj. Vse sile je bilo treba nameniti obnovi, združništvu in utrjevanju in razvijanju državnega sektorja. Vse to naj bi privedlo »množice delovnega ljudstva iz socialnega izkoriščanja v ustvarjanje za novo državo, torej zase«. Na koncu so ugotovili, da je z zmago OF uresničila svoj nacionalni in ljudsko demokratični program, da »ne bi bilo preporoda slovenskega naroda, če se ne bi razvila OF v popolnoma enotno demokratično zvezo slovenskega ljudstva. /.../ OF kot tvorec svobode in enotnosti ima edina moralno pravico predstavljati slovenski narod in njegovo ljudstvo.« ⁴

Sekretar Izvršilnega odbora OF Boris Kidrič je v govoru na kongresu poudaril, da se je OF po končani osvoboditvi znašla pred veliko nalogo, »da svoje organizacije vsepovsod razširi in poglobi« in jim zajamči »nov razmah, ki docela ustreza pogojem svobode«. Delegate je pozval, naj ponesejo s kongresa »jasen načrt, da ne sme biti ne vasi, ne tovarne, ne mestne četrti, ne urada, ne poklica, kjer ne bi bilo organizacije OF«. A hkrati morajo paziti, koga vključijo, saj so se »razni špekulanti, zakrinkani reakcionarji in izdajalci, ki bi se radi skrili pred pravilno narodno sodbo /.../ začeli vsiljevati v odbore OF«. Nasprotoval je temu, da bi bili funkcionarji v odborih OF isti kot v narodnoosvobodilnih odborih, »ker bi se tako OF izrodila v državno stranko«. A to je veljalo le za nižje organe, kajti »ožje funkcionarsko jedro bo /.../ v obojih odborih seveda isto«. ⁵ Edvard Kardelj pa je izjavil, da je iz OF treba »zgraditi nezlomljivo demokratično zvezo naših delovnih množic za obrambo pridobitev NOB«. Njena dejavnost ne sme oslabiti in se oddaljiti od ljudske demokracije. ⁶

V poročilu, ki ga je avgusta 1945 slovensko partijsko vodstvo poslalo jugoslovanskemu, izpostavljajo, da je bil takoj po osvoboditvi dosežen silen množičen polet OF, ki se je pokazal »tudi v veliki pripravljenosti množic za delo in žrtve«. Problematična so bila samo nekatera območja na Dolenjskem in v Suhi krajini,

³ Temeljne točke OF, 1945, str. 3–7.

⁴ Prav tam, 1945, str. 8–12.

⁵ Boris Kidrič: Zbrano delo, knjiga. 2. Ljubljana 1978 (dalje Kidrič, Zbrano delo, 2), str. 351, 352, 355; Poročilo Borisa Kidriča na 1. kongresu OF, 16. 7. 1945.

⁶ Slovenski poročevalec, 16. 7. 1945; Govor Edvarda Kardelja na 1. kongresu OF, 15. 7. 1945.

»kjer so se pojavljali še ostanki belogardističnih, četniških in ustaških tolpt, ki so imele podporo v civilnem prebivalstvu«. Zlasti kongres OF naj bi ponovno izrazil »močno skovano enotnost v vodstvu in v osnovnih množicah«. Zaradi tega množičnega poleta pa so aktivisti OF podcenili nevarnost delovanja reakcije in njeno odstranitev prepustili Ozni, niso pa se proti njej bojevali s političnimi sredstvi. Pojavljalo se je tudi »birokratsko« poslovanje organov oblasti in dušenje ljudske pobe.⁷

Vloga Ljudske fronte Jugoslavije (ustanovljena v začetku avgusta 1945), del kate je bila tudi OF, kot zveze »vseh naprednih demokratičnih in borbenih sil, ki so ustvarile in ki danes urejajo, dvigajo in boljšajo našo državo«, je bila opredeljena tudi v razglasu za volitve v ustavodajno skupščino.⁸ Bila naj bi »enotna zveza ljudskih front vseh naših dežel, najmočnejša politična organizacija Jugoslavije, ena največjih in najpomembnejših tvorb te vrste na svetu«. Prek nje naj bi ljudske množice prvič uresničile svojo ljudsko oblast.⁹ O vlogi Ljudske fronte kot nosilke ene od list na teh volitvah je spregovoril Tito, ki je poudaril, da Ljudska fronta Jugoslavije ni začasna predvolilna koalicija. Ona je »Odigrala zgodovinsko vlogo pri osvoboditvi naše države in je izšla ne samo kot zmagovalka iz te vojne, temveč postala glavni temelj bratstva in enotnosti naših narodov. Tisti, ki tvorijo to Ljudsko fronto – to so delavci, kmetje in poštena inteligenca, /.../¹⁰ so šli v boj proti okupatorju.«¹¹

V tezah za predvolilno zborovanje, ki je bilo septembra 1945 v Ljubljani, je bil v ospredje postavljen tudi Tito kot nosilec zvezne liste Ljudske fronte. Tito in Ljudska fronta naj ne bi predstavljala voditelja med političnimi voditelji in stranke med strankami, pač pa je bil Tito vodja nove Jugoslavije, Ljudska fronta pa so bili jugoslovanski narodi. Volivci naj bi torej izbirali med utrditvijo in nadaljnjim razvojem vseh narodnoosvobodilnih pridobitev in med vrnitvijo na staro. Z opozicijo ni bilo mogoče sobivanje, saj je bila »objektivno nosilec in nadaljevalec vsega, kar je obsodbe vrednega iz naše preteklosti: protidemokratskega gospodstva, protiljudskih klik, nacionalnega zatiranja, udinjanja tujim imperializmom in slabljenja narodne in državne suverenosti, narodnega izdajstva, razbijanja ljudske enotnosti«. Ob tem so jo pozvali, naj le nastopi na volitvah, saj naj bi imela popolno svobodo: »Naše ljudske množice jih bodo tolkle prav tako zmagovito in veličastno, kakor so tolkle svoje notranje in zunanje sovražnike med NOB.«¹²

Ljudska fronta Jugoslavije in Osvobodilna fronta Slovenije sta bili tako formalni nosilki oblasti, kar je bilo potrjeno na volitvah v ustavodajno skupščino novembra 1945. Niti v govorih Kidriča in Kardelja na 1. kongresu OF niti v razglasu ob

⁷ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Centralni komite Zveze komunistov Slovenije (AS 1589), ae 1256. Poročilo CK KPS CK KPJ, verjetno avgusta 1945.

⁸ Volitve v ustavodajno skupščino DFJ so bile 11. 11. 1945.

⁹ Slovenski poročevalec, 13. 9. 1945; Proglas Ljudske fronte za volitve v ustavodajno skupščino.

¹⁰ Tito je našteval pristaše vseh strank ali delov strank, ki so se vključile v Ljudsko fronto Jugoslavije.

¹¹ Slovenski poročevalec, 14. 9. 1945.

¹² ARS, AS 1589, ae 1610. IO OF; Teze za politično zborovanje 16. 9. 1945.

volitvah in Titovem govoru nista bili z besedo omenjeni Komunistična partija Jugoslavije in Komunistična partija Slovenije. Tito je omenil le komuniste kot eno od strank, ki so vstopile v LFJ.¹³

Ljudska fronta s komunistično partijo na čelu

Sistem naj bi tako temeljil na poštenih ljudskih množicah, na delavskih množicah, delavcih (delavskem razredu), kmetih in napredni inteligenci, ki so bili združeni v OF, saj je bil v skladu z organizacijskimi načeli, sprejetimi na 1. kongresu, lahko član OF vsak državljan, »ki se ni pregrešil zoper narodno čast, ki je pristajal na temeljne točke OF in sodeloval v organizacijah, ki so bile vključene v OF«. ¹⁴ Če je nova oblast hotela uspeti, je bila nujna, tako Kidrič, »aktivizacija ljudskih množic«, zlasti za obnovo države, ali kot je izjavil Kardelj, »vzgoja ljudskih množic za državo. Te množice so temelj nove oblasti.« ¹⁵ Organizacije OF pa so morale postati torišče in žarišče politične ter gospodarske vzgoje teh množic. ¹⁶

Paravan, ki je bil potreben v času pred volitvami novembra 1945, ko so zagotavljali, da je vzdrževanje prijateljskih zvez »z našimi velikimi zavezniki Veliko Britanijo in ZDA, s Francijo« stalna težnja jugoslovanske politike, ¹⁷ po zmagi na volitvah ni bil več potreben. V referatu na 2. kongresu OF aprila 1948 je sekretar IO OF in CK KPS Miha Marinko postavil tole hierarhijo: »Narodi Jugoslavije, ki jih vodi Ljudska fronta s partijo in tovarišem Titom na čelu /.../. Modro Titovo vodstvo« jim je omogočilo »resnično ljudsko demokracijo«, s katero je bila zajamčena oblast v rokah delovnega ljudstva in zagotovljena enakopravnost narodov. ¹⁸

Odgovor na to, kdo je bil dejanski nosilec oblasti, ljudstvo ali predsednik vlade, generalni sekretar partije, vodja Ljudske fronte in maršal, je tudi v pretiranem čaščenju Tita. Tako je IO OF 21. maja 1946 poslal vsem odborom okrožnico z navodili o praznovanju Titovega rojstnega dne 25. maja. Na predvečer naj bi po hribih goreli kresovi in bile razobešene zastave. Naslednji dan naj bi vsi zavodi, podjetja, šole in ustanove dopoldne za pol ure prekinili delo in na skupnem sestanku proslavili »ta naš politični praznik«, množične organizacije pa naj bi na množičnih sestankih z govori, petjem in dramatičnimi nastopi poudarile »delo Tita, predvsem vprašanje Primorske, Istre in Trsta, kjer se je ljudstvo šele s svojo borbo pod vodstvom tovariša Tita resnično približalo svoji osvoboditvi in priključitvi k Jugoslaviji«. Sprejeli naj bi tudi »čestitke tovarišu Titu«. Naslednji dan je bila okrožnica preklicana, saj je CK KPJ 12. maja zahteval, da ne smejo prirejati dru-

¹³ Slovenski poročevalec, 14. 9. 1945.

¹⁴ Temeljne točke OF, 1945, str. 13–15.

¹⁵ Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945–1954 (zbrala in uredila Darinka Drnovšek) Ljubljana 2000 (dalje Zapisniki PB CK KPS/ZKS), dok. 2, str. 29–30; zapisnik seje PB CK KPS 5. 6. 1945.

¹⁶ Kidrič, Zbrano delo, 2, str. 353; Poročilo Borisa Kidriča na 1. kongresu OF, 16. 7. 1945.

¹⁷ Slovenski poročevalec, 13. 9. 1945, Proglas Ljudske fronte za volitve v ustavodajno skupščino.

¹⁸ Slovenski poročevalec, 28. 4. 1948, Govor Mihe Marinka na 2. kongresu OF.

gega, kot pisati o tem v tisku in poslati pozdravne brzojavke, v katerih bi se morala »pokazati velika ljubezen, ki jo ljudske množice gojijo do Tita«. ¹⁹

KPS je do 2. kongresa leta 1948 vodil politbiro CK KPS, ki je po maju 1945 v soglasju z jugoslovanskim dejansko vodil in usmerjal vse dogajanje v Sloveniji. Politični sekretar je bil do decembra 1945 Franc Leskošek, do junija 1946 Boris Kidrič, nato pa vse do leta 1966 Miha Marinko. Organizacijski sekretarji so bili od februarja do julija 1945 Lidija Šentjurg, do decembra Viktor Avbelj, do aprila 1946 Stane Kavčič, do januarja 1952 Lidija Šentjurg, do februarja 1958 Vida Tomšič. ²⁰

Po zmagoviti revoluciji je KPJ, kot je ugotavljal Kardelj leta 1953, kot vodilna sila Ljudske fronte prišla na čelo oblasti delovnega ljudstva: »Njeni člani so prevzeli komandne pozicije v državnem izvršilnem aparatu ter so na čelu delovnih množic začeli trdo delo za obnovo opustošene dežele. /.../ Te naloge so bile tako velike in težavne, da so prav tako zahtevale metode dela, ki so ustrezale revolucionarnim metodam v boju za pripravljanje in uresničitev revolucije.« Od vodstva in od vseh ljudi so zahtevale izjemno disciplino in velike žrtve. ²¹ Čeprav je bilo zelo zahtevno, pa je bilo to prvo obdobje hkrati dokaj preprosto: »Direktive, komanda, ki je bila čisto razumljiva, revolucionarna, demokratična, ko je bilo treba zgraditi aparat.« Kardelj je bil prepričan, da niso imeli druge poti: »Prav tako je bilo razumljivo postavljanje kadrov na ključna mesta, da bi jih utrdili in usposobili v socialističnem smislu. Tretja vrsta ukrepov so bili administrativni ukrepi, pritisk, UDB-a, revolucionarni teror, kadar je bilo potrebno. Tudi to je bilo potrebno in brez tega ne bi mogli napraviti, kar smo napravili.« ²²

Vloga partije v odnosu do OF naj bi izvirala iz teoretične postavke, da je bila partija jedro OF in njen ideološki voditelj, zato je bila zadolžena za okrepitev frontne organizacije, za njeno sistematično širjenje, varovanje njene enotnosti in »čiščenje vseh elementov«, ki so bili vanjo vključeni. OF naj ne bi bila organizacija, ki je bila »podrejena oblasti, ampak organizacija, v kateri bo dobila oblast za izvajanje svojih nalog vso zaslombo«. ²³ Partijske organizacije so bile, tako Kidrič junija 1946, »špica javnega življenja«. Ni bilo mogoče imeti dobre OF brez močne partijske organizacije, ki je zagotavljala, da je šla OF po pravi poti. ²⁴ Decembra 1946 pa je ugotavljal, da se avantgardni značaj KPS odraža zlasti v tem, da se je

¹⁹ ARS, fond Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije (AS 537), šk. 13. Okrožnica št. 27: Obletnica rojstnega dne tovariša Tita.

²⁰ Darinka Drnovšek: Organizacija in način delovanja Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije 1945–1954. V: Zapisniki PB CK KPS/ZKS. str. 14–16.

²¹ Edvard Kardelj: Problemi naše socialistične graditve, knjiga II : državna in gospodarska graditev, Ljubljana 1955 (dalje Kardelj, PNSG, 2), str. 338; Referat Edvarda Kardelja na 4. kongresu LFJ, 23. 2. 1953: Vloga in naloge SZDLJ v boju za socializem.

²² ARS, AS 1589, ae 7. Zapisnik 8. razširjenega plenarnega zasedanja CK ZKS, 20. in 21. 7. 1953; razprava Edvarda Kardelja.

²³ ARS, AS 537, šk. 134. Poročila IO OF 1947, 7, 8: Naloge fronte v izgradnji, naloge KP v odnosu do OF, naloge državnih organizacij v odnosu do OF.

²⁴ ARS, AS 1589, ae 204. Zapisnik konference okrožnih in okrajnih sekretarjev KPS, 14. 6. 1946.

partija ukvarjala z vsemi vprašanji političnega življenja in usmerjala množične organizacije ter jim dajala usmeritve.²⁵ Tito je v govoru na 2. kongresu LFJ septembra 1947 poudaril, da je po ustanovitvi nove države partija postala voditeljica vsega družbenega razvoja, ki je to vlogo izvajala kot vodilni del Ljudske fronte, vseljudske politične organizacije z jasno postavljenim trajnim programom, ki je bil hkrati program partije.²⁶

Za Kidriča je bila OF zveza med partijo in »poštenimi državljani«. V njej so imeli partijski aktivisti povezane tiste nekomuniste, ki so bili pripravljene analize in usmeritve partije prenašati na ljudske množice in ji pomagati, da je med njimi razširila svoj vpliv.²⁷ Miha Marinko pa je novembra 1946 menil, da »dobiva OF nov višji značaj monolitnosti, ki se bolj zgrinja okrog partije«.²⁸

V vrstah partije in OF so se pomladi 1946, zlasti v Ljubljani, pojavile napake »desno oportunističnega in sektaškega značaja«, zato je bil nujen boj proti ostanikom malomeščanskega nacionalizma v vrstah partije in OF. Hkrati so partijske organizacije začele OF izločevati iz političnega dela v reševanju oblastnih vprašanj, čeprav bi morale prek organizacije OF »izvajati partijsko linijo, da tako vodimo nepartijske množice in jih vzgajamo v duhu partije«. Člani partije bi se morali naučiti delati v OF.²⁹

Medtem ko je imela med vojno OF vsenarodni značaj, pa je po zmagi morala postati »zveza delavcev, kmetov in delovne inteligence s ciljem, da si izbojuje kot celota družbeno gospodarsko ureditev po svojih interesih«. Postati bi morala razredna organizacija, zato je, tako Kidrič, poudarjanje narodnih čustev »plitvilo« nje- no razredno vsebino, postati bi morala središče političnega življenja ljudstva, partija pa njeno čvrsto jedro.³⁰

Če Tito septembra 1945, ko je govoril o vlogi Ljudske fronte Jugoslavije, ni omenjal komunistične partije, pa je bila njena vloga poudarjena v njegovem govoru na 2. kongresu LFJ 27. septembra 1947. V času pred volitvami v konstituanto jeseni 1945 so bile zahodne sile še zavezniki in prijatelji, jeseni 1947 pa so bile »imperialisti«, ki so za doseg svojih ciljev pripravljali obnovo fašizma. Ker je bila stara oblast uničena, je bila, tako Tito, na načelih resnične demokracije ustvarjena nova, ljudska oblast, ki je »izšla iz ljudstva, Ljudska fronta pa je njena politična osnova«. KPJ je v Ljudsko fronto vnesla »velike izkušnje organizatorja in voditelja v boju in ji dala svoje najbolj prekaljene kadre«, zato je imela v njej vodilno vlogo.³¹ Na konferenci okrajnih partijskih komitejev, na kateri so razpravljali o Titovem go-

²⁵ ARS, AS 1589, ae 208. Gradivo za partijsko konferenco, 23. 12. 1946.

²⁶ Josip Broz Tito: Govori i članci, knjiga 3. Zagreb 1959 (dalje Tito, Govori i članci, 3), str. 134–136; Govor Tita na 2. kongresu LFJ, 27. 9. 1947.

²⁷ ARS, AS 1589, ae 204. Zapisnik konference okrožnih in okrajnih sekretarjev KP, 14. 6. 1946. Referat Borisa Kidriča.

²⁸ ARS, AS 1589, ae 206. Sestanek aktiva KPS, 9. 11. 1946.

²⁹ ARS, AS 1589, ae 203. Zapisnik partijske konference OO KPS Ljubljana, 9. 3. 1946.

³⁰ ARS, AS 1589, ae 208. Gradivo za partijsko konferenco, 23. 12. 1946.

³¹ Tito, Govori i članci, 3, str. 116, 125, 134.

voru, je Boris Kraigher, ki je razložil tudi pomen ustanovitve Informbiroja,³² menil, da ima dogajanje v Jugoslaviji tudi velik zunanjepolitični pomen, saj je njeno vodstvo vodilo politiko združevanja demokratičnih sil v boju proti »vojno hujskaškemu imperializmu«.³³

Kljub tem velikim besedam pa so OF in druge množične organizacije postajale operativno tehnična vodstva in prevzemale vlogo operativnih štabov za mobilizacijo delovne sile, zanemarile pa politično delo med množicami. Vida Tomšič je decembra 1949 ocenila: »Obsodbe vreden je bil odnos partije do množičnih organizacij, ki je nanje gledala kot na tehnični aparat političnih forumov, kot na izvrševalca naredb,« ne pa kot na »transmisijo partije do najširših ljudskih množic«.³⁴ Ekipa CK KPJ, ki je konec februarja 1948 obiskala okraje Maribor, Trbovlje, Kamnik, Jesenice in Črnomelj, pa je ugotovila, da partijske organizacije niso pravočasno in pravilno prek OF in drugih množičnih organizacij ljudstvu pojasnjevale ukrepov, ki jih je izvajala oblast, zato je sovražnik lahko vnesel »vznemirjenje med množice«. Sploh je bilo za partijske organizacije značilno, da problemov niso reševale politično, ampak zlasti prek oblastnih organov. V primerjavi s položajem takoj po vojni je bilo delovanje OF slabše, politično delo kampanjsko, ne pa stalno in sistematično. Na nižjih ravneh vodstvo partije v OF ni bilo zagotovljeno, saj so bili tudi odbori OF, v katerih ni bilo komunistov. OF naj bi bila bolj podobna neke vrste državni politični organizaciji, ki je izvajala ukrepe oblasti, kot pa »prostovoljni organizaciji delavnih množic, ki delajo, se politično izobražujejo in se borijo«.³⁵ Decembra 1948 je Boris Kraigher na konferenci z okrajnimi partijskimi sekretarji dejal: »Pokazalo se je, da imamo na posameznih terenih neke vrste firerjev, brez katerih ne more organizacija ničesar. To so večinoma člani partije, ki pa čisto firersko prenašajo naloge na frontni aktiv. Običajno je tako, da skličejo aktiv OF, na katerem izbruhnejo vrsto direktiv, ki jih dobe od rajonskega ali mestnega komiteja, o stvareh se pa ne diskutira.«³⁶

Podrejenost OF partiji je vidna tudi v tem, da je politbiro CK KPS vodil in usmerjal delo Izvršilnega odbora OF in drugih njenih organov. Tako so na seji politbiroja 2. junija 1945 sprejeli sklepe, da je treba oživeti delo IO OF, da je vanj kot tretjega sekretarja treba kooptirati Lidijo Šentjurc, da je treba preveriti delovanje vodstev OF. Pripravili naj bi konferenco aktivistov OF,³⁷ čez mesec dni pa

³² Informbiro je bil ustanovljen na konferenci v Szklarski Porebi na Poljskem, ki je bila od 22. do 26. septembra 1947. Njegove članice so bile sovjetska, francoska, italijanska, bolgarska, madžarska, poljska, romunska, češkoslovaška in do izključitve junija 1948 jugoslovanska komunistična partija.

³³ ARS, AS 1589, ae 213. Zapisnik konference okrajnih in rajonskih komitejev pri CK KPS, 13. 10. 1947.

³⁴ ARS, AS 1589, ae 2. Zapisnik 3. plenarnega zasedanja CK KPS, 7. in 8. 10. 1949.

³⁵ ARS, AS 1589, ae 1313. Poročilo o obisku ekipe CK KPJ pri nekaterih partijskih organizacijah v Sloveniji konec februarja 1948, 20. 3. 1948.

³⁶ ARS, AS 1589, ae 219. Zapisnik konference sekretarjev okrajnih in rajonskih komitejev KPS, 14. 12. 1948.

³⁷ Konferenca aktivistov OF iz vse Slovenije je bila 5. 6. 1945.

kongres. Organizirali so tudi volitve v organe OF.³⁸ Na seji politbiroja CK KPS 21. junija 1945 pa so ugotovili, da je organizacija OF sicer vzpostavljena, da pa so njeni mitingi enolični in da niso »sredstvo dejanske aktivizacije množic«. Pri izbiri aktivistov OF bi morali izbrati ljudi, ki so »sposobni razvoja« in pri tem paziti na socialno poreklo.³⁹ Politbiro je okrajnim partijskim organizacijam tudi ukazal, naj na svojih konferencah obravnavajo delo z OF in naj ob vpisovanju v OF hkrati ustanovljajo organizacijo OF na terenu, ki naj bi skupaj s sindikatom postala žarišče vsega javnega življenja.⁴⁰

Septembra 1945 je potekalo množično vpisovanje v OF, ki pa ga še vedno ni spremljala zadostna propaganda, zato je Kidrič na seji politbiroja konec avgusta 1945 zahteval, da jo poživijo z letaki, parolami in pravilnim vključevanjem v delo. Naloga OF je bila tudi priprava volilnih imenikov. Politbiro je imenoval tudi nadzorno komisijo pri IO OF, v kateri med 12 člani le en ni bil član KPS, in to duhovnik Jože Lampret.⁴¹

Na seji politbiroja CK KPS so avgusta 1947 tudi sklenili, da se pri IO OF ustanovi organizacijski sekretariat, v katerem so bili podpredsednik vlade LRS Marjan Breclj, notranji minister Boris Kraigher in Albert Jakopič. Določili so tudi njegove organe in vodje, ki so bili vsi komunisti. Člana komisije za tisk in agitacijo, ki je imela nalogo pravičnega usmerjanja tiska OF, registracijo in organizacijo vseh zborovanj, manifestacij itd., njen sekretar je postal Ivan Bratko, pa sta bila med drugimi tudi Edvard Kocbek in Makso Šnuderl.⁴²

Tudi smernice za predkongresne priprave za 2. kongres LFJ so sprejeli na seji politbiroja 2. septembra 1947. Organizirali naj bi široke zборе aktivistov vseh okrajev, ki bi se jih udeležili vodilni ljudje in na katerih bi zlasti izpostavili pravilnost poti Ljudske fronte od prvega do drugega kongresa.⁴³ Na konferenci z okrajnimi partijskimi sekretarji pa je Marinko od njih zahteval, da pripravijo zborovanja aktivistov in plenum OF: »Člane OF je nujno treba idejno, politično in disciplinsko okrepiti, da bomo lažje izvajali vse naloge, kakor doslej, ko je vse delo opravila sama partija.«⁴⁴

Podrejeni odnos OF lahko razberemo tudi iz dejstva, da so na seji politbiroja 19. marca 1948 sklenili, naj se proslava OF poveže z njenim 2. kongresom. Določili so dnevni red kongresa in osrednje referente Miho Marinka, Edvarda Kardelja

³⁸ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 1, str. 27–29; zapisnik seje PB CK KPS, 2. 6. 1945.

³⁹ Zapisniki PB CK KPS/ZKS) dok. 3, str., 30–33; zapisnik seje PB CK KPS, 21. 6. 1945.

⁴⁰ ARS, AS 1589, ae 1256. Poročilo CK KPS CK KPJ, verjetno avgusta 1945.

⁴¹ Zapisnik PB CK KPS/ZKS, dok. 7, str. 39–40, Zapisnik seje PB CK KPS, 31. 8. 1945. Drnovšek, Jože Lampret je bil leta 1950 izobčen iz Rimskokatoliške cerkve, vendar kasneje sprejet nazaj kot duhovnik s pravico maševanja, član GO OF, tajnik verske komisije pri vladi LRS, ustanovitelj Cirilmedodijškega društva katoliških duhovnikov LRS.

⁴² Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 31, str. 90; zapisnik seje PB CK KPS, 25. 8. 1947.

⁴³ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 32, str. 91; zapisnik seje PB CK KPS, 2. 9. 1947.

⁴⁴ ARS, AS 1589, ae 212. Zapisnik partijske konference sekretarjev in organizacijskih sekretarjev okrajnih komitejev KP, 4. 9. 1947.

ter Marjana Breclja, ki je pripravil organizacijsko poročilo.⁴⁵ Decembra 1948 so na konferenci sekretarjev okrajnih in rajonskih komitejev KPS, ki jo je vodil organizacijski sekretar Stane Kavčič, ugotovili, da so od tedaj naprej partijski sekretarji tudi predsedniki OF, s čimer se je, kot je izjavil Boris Kraigher, tudi navzven jasno pokazalo, da je »delo fronte stvar partijskega vodstva«.⁴⁶

Po mnenju Aleksandra Rankovića na plenarni seji CK KPJ januarja 1949 se je vodenje Ljudske fronte in drugih množičnih organizacij večinoma zreduciralo na postavljanje članov partije na vodilne položaje v teh organizacijah, partijska vodstva pa se niso dovolj ukvarjala z vprašanjem dela v njih v celoti in tudi ne z vprašanjem delovanja partije med množicami.⁴⁷ Na seji politbiroja konec septembra 1949 pa so sekretarji oblastnih komitejev ugotavljali, da okrajni odbori OF ne delajo in se vsa vprašanja rešujejo na okrajnem partijskem komiteju, kjer so podcenjevali organizacijo OF in delo v njej.⁴⁸

O odnosu med KPS in OF nam zgovorno pričajo tudi uradna gesla za 3. kongres OF, ki se med drugim glasijo: »OF je dokaz zaupanja delovnih ljudi v Partijo«, »Živel CK KPS s tovarišem Marinkom na čelu«, »Deset let borbe in graditve je dokaz pravilne poti, po kateri nas vodi naša komunistična partija«, »Partija in OF vzgajata naše ljudstvo v svobodoljubnosti, revolucionarnosti, samozavesti in patriotizmu do socialistične domovine«.⁴⁹

Podrejenost OF je razvidna tudi iz sestava njenih vodstvenih organov. Najvišji organ OF je bil kongres delegatov osnovnih organizacij, ki je izvolil Glavni odbor, Izvršilni odbor in sekretariat Izvršilnega odbora. GO OF je reševal načelna politična in organizacijska vprašanja OF in je imel od 120 do 150 članov. IO OF je uresničeval sklepe in smernice kongresa in GO, imel predsedstvo s 5 člani in štel 30 do 50 članov. Tekoče vodstvene posle IO OF je opravljal sekretariat IO OF, ki je štel 5 do 7 članov. Člani vseh odborov v organizacijah OF so bili aktivisti OF, kar naj bi pomenilo posebno čast, pa tudi večje dolžnosti.⁵⁰

Na 1. kongresu OF julija 1945 so bili v Predsedstvo IO OF izvoljeni Josip Vidmar kot predsednik, Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Josip Rus ter Edvard Kocbek. Med njimi so bili trije udeleženci ustanovnega sestanka OF 26. aprila 1941: komunist Boris Kidrič, predstavnik Sokolov Josip Rus in Josip Vidmar kot predstavnik kulturnih delavcev. Edvard Kocbek, predstavnik krščanskih socialistov, in Josip Rus nista bila nikoli člana KPS, medtem ko je Vidmar vstopil v partijo po objavi resolucije Informbiroja. Isto predsedstvo je bilo izvoljeno tudi na 2. kongresu

⁴⁵ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 41, str. 104; zapisnik seje PB CK KPS, 19. 3. 1948.

⁴⁶ ARS, AS 1589, ae 219. Zapisnik konference sekretarjev okrajnih in rajonskih komitejev KPS, 14. 12. 1948.

⁴⁷ ARS, AS 1589, ae 263. Referat Aleksandra Rankovića na plenarni seji CK KPJ, 28. – 30. 1. 1949.

⁴⁸ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 72, str. 171–176; zapisnik seje PB CK KPS, 28. 9. 1949, nadaljevanje 4. 10. 1949.

⁴⁹ ARS, AS 537, šk. 4. Parole za 3. kongres OF, 27. 4. 1951.

⁵⁰ Temeljne točke OF, 1945, str. 13–15.

OF, aprila 1948, in na 3., aprila 1951. Sekretar je postal Miha Marinko, ki je po odhodu Kidriča v Beograd junija 1946 postal tudi politični sekretar CK KPS. Med 49 člani Izvršilnega odbora, izvoljenimi na 1. kongresu OF, je bila velika večina komunistov, nekaj pa tudi vidnih medvojnih članov nekomunistov: France Bevk, Stane Kovač, dr. Anton Kržišnik, Makso Šnuderl, Tone Toman in Oton Zupančič.⁵¹

Na 2. kongresu aprila 1948 so razširili sekretariat IO OF. Sekretar je bil še naprej Miha Marinko, člani pa sami komunisti: Marijan Breclj (nekdanj krščanski socialist), Zoran Polič (nekdanj sokol), Boris Kraigher, Stane Kavčič, Janez Hribar in Janez Vipotnik. Med člani IO je bila velika večina komunistov, ob njih pa še France Bevk, Franc Svetek, Makso Šnuderl, Tone Toman in Oton Zupančič.⁵²

Na 3. kongresu aprila 1951 je bil kot sekretar ponovno izvoljen Miha Marinko, za člane sekretariata pa komunisti Marjan Breclj, Janez Hribar, Boris Kraigher, Vlado Krivic, Zoran Polič, Franc Primožič in Lidija Šentjerc. V IO OF so bili poleg teh izvoljeni še nekomunisti France Bevk, Franc Svetek, Makso Šnuderl in Tone Toman. Člani Glavnega odbora so bili tudi župnik v Šmarjah pri Gorici Anton Bajt, župnik iz Zidanega Mosta Franc Šmon in duhovnik Jože Lampret, takrat predsednik Verske komisije pri Predsedstvu vlade LRS.⁵³ Za kongres je bilo izvoljenih 766 delegatov, med njimi 13% žensk. Članov KPS je bilo 474 ali 62%. Iz Okraja Sežana je bilo vseh 15 delegatov članov KPS, prav tako iz Idrije vseh 10, iz Kočevja vseh 13 in iz Tolmina vseh 12, iz Celja mesto je bilo 13 delegatov od 14 članov KPS, iz Ilirske Bistrice 9 od 10, iz Jesenic 7 od 8, iz Krškega 23 od 24, Maribora mesto 32 od 36, Grosuplja 8 od 10, Ljubljane mesto 69 od 74, Trbovelj 18 od 21, Trebnjega 9 od 10. Iz Poljčan pa je bilo med 20 delegati le 8 članov KPS, s Ptuja 11 od 24, iz Celja okolica 10 od 34. Med delegati je bilo 110 delavcev, 88 kmetov, 49 združnikov, 30 obrtnikov, 199 nameščencev, 130 političnih profesionalcev, 103 intelektualci, 16 oficirjev Jugoslovanske armade in 41 drugih.⁵⁴

Trikotnik KPS – OF – sindikati

V skladu z zahtevami po vodilni vlogi delavcev oziroma delavskega razreda so v prvem povojnem obdobju v ospredje stopali sindikati, ki naj bi postali »steber OF«, medtem ko je OF zlasti po zmagi na volitvah v ustavodajno skupščino novembra 1945 izgubljala na pomenu. Konec decembra 1945 je Kidrič zahteval, da se stopnjuje vloga sindikatov, ki morajo postati »v političnem smislu več kot OF«. ⁵⁵ Sindikati bi morali v delavske množice »zanesti duha razredne zavesti, da so oni osnovna organizacija v OF, ki omogoča, da stoji delovni razred na čelu v vsej OF«. ⁵⁶

⁵¹ ARS, AS 537, š.k. 1. IO OF, izvoljen na 1. kongresu OF, 16. 7. 1945.

⁵² ARS, AS 537, š.k. 3. IO OF, izvoljen na 2. kongresu OF, 26.–28. 4. 1948.

⁵³ ARS, AS 537, š.k. 4. IO OF, izvoljen na 3. kongresu OF, 28. 4. 1951.

⁵⁴ ARS, AS 537, š.k. 5. Socialni sestav delegatov za 3. kongres OF, 27. in 28. 4. 1951.

⁵⁵ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 15, str. 58–59; zapisnik seje PB CK KPS, 25. 12. 1945.

⁵⁶ ARS, AS 1589, ae 208. Gradivo za partijsko konferenco, 23. 12. 1946.

V poročilu CK KPS za leto 1946 so zapisali, da so sindikati dosegli dobre rezultate, sindikalne organizacije pa so vključevale 90% delavstva. V Ljubljani naj bi 80% vsega dela partijskih organizacij usmerili v sindikate. In nadaljujejo: »Delavci so najbolj močno navezani na partijo, najmočneje podpirajo in izvajajo našo linijo in politiko.« Toda »politično razpoloženje, ljubezen in vera v partijo, ideološka orientacija in revolucionarnost delavstva« se niso odražali v socialni sestavi in organizacijski strukturi partije.⁵⁷ KPS je tako stala pred velikim problemom. Delavci bi morali biti najbolj zagreti za to, da se vključijo v svojo avantgardo, a v prvih povojnih letih so bile prav v industrijskih središčih partijske organizacije številčno in politično zelo slabe. V Mariboru, kjer je bilo 17.000 industrijskih delavcev, je bilo leta 1946 samo 430 članov KPS. Takšno stanje je bilo tudi posledica medvojnega dogajanja, ko se je le manjše število delavcev vključilo v osvobodilni boj. V poročilu CK KPS za leto 1946 izpostavljajo, da je zato med nekdanjimi aktivisti OF in partizani prevladalo mišljenje, da so ti delavci oportunisti in da ne sodijo v partijo, saj so med vojno delali v tovarnah in se niso pridružili partizanom. Na Štajerskem so bili mnogi mobilizirani v nemško vojsko ali vključeni v druge okupatorjeve organizacije, kar naj bi se kljub njihovi predanosti ljudski oblasti še vedno odražalo v njihovi miselnosti.⁵⁸ Vzrok za to, da v partiji ni bilo industrijskih delavcev, je bil po mnenju Kardelja tudi v tem, da se je partija oddvojila od OF, sindikata in drugih množičnih organizacij.⁵⁹

Diferenciacija ni bila izvedena tudi na vasi. Problematični sta bili Gorenjska in Štajerska, kjer so v osvobodilnem gibanju sodelovali zlasti bogati in srednji kmetje, »medtem ko so bili vaški reveži za okupatorja«. Po vojni je tako prišlo do absurdnega položaja, »da so naši pristaši zdaj tisti, ki so bili med okupacijo pod vplivom nacistov, naši nasprotniki pa so tisti, ki so bili med vojno na naši strani.«⁶⁰

Položaj naj bi se popravil v letu 1947. Tako so v poročilu CK KPS za to leto zapisali, da je velik delovni elan najbolj naprednega dela delavcev za seboj potegnil nove, politično manj ozaveščene delavce. To naj bi veljalo tako za tiste, ki se še niso popolnoma osvobodili socialdemokratskih pogledov, kakor tudi za tiste, ki so prišli iz vasi: »Oni jo imajo za svojo partijo. To je njihova država, njihova oblast in njihova partija.«⁶¹

Kljub tej optimistični oceni pa je organizacijska sekretarka CK KPS Lidija Šentjunc oktobra 1949 ugotavljala, da ima partija vse od konca vojne probleme z »ustreznim« socialnim sestavom. Leta 1948 je bilo med člani 57,77% delavcev, 10,33% kmetov, 26,82% nameščencev in 5,08% drugih, naslednje leto pa se je delež delavcev celo zmanjšal za 1,4%. Podoba je bila še bistveno slabša, saj je bilo med 23.124 člani KPS, ki so bili po socialnem poreklu delavci, dejansko le 7221 fizičnih delavcev, poleg njih pa približno 6000 kandidatov. Članov partije je bilo

⁵⁷ ARS, AS 1589, ae 1257. Poročilo CK KPS CK KPJ za leto 1946, 5. 2. 1947.

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 24, str. 79; zapisnik seje PB CK KPS, 13. 1. 1947.

⁶⁰ ARS, AS 1589, ae 1257. Poročilo CK KPS CK KPJ za leto 1946, 5. 2. 1947.

⁶¹ ARS, AS 1589, ae 1258. Poročilo CK KPS CK KPJ za leto 1947, 15. 2. 1948.

tako le 3,1% med 227.264 delavci, na katerih naj bi slonela diktatura proletariata. Med preostalimi 14.000 »delavci« pa so bili večinoma ljudje na vodilnih mestih v državnem aparatu, člani komitejev, direktorji tovarn itd. Vida Tomšič je ocenila, da je KPS, če bi ostala pri takem razmerju, da je med 50.000 člani in kandidati le 13.000 fizičnih delavcev, »birokratsko nameščenska partija, ki pri taki konstrukciji ne more odigrati vloge, ki bi jo morala /.../ v dejansko avantgardo delavskega razreda.«⁶²

Vprašanje enotnosti

Kot so zatrjevali v tezah za politično zborovanje septembra 1945, je bila OF »združitev vsega pozitivnega v slovenskem narodu. Njena popolna enotnost, ki je ne bomo dovolili nikomur več razbiti. OF je slovenski narod sam. Vse to pa pomeni, da je tisti, ki nastopa proti OF, kdor bi samo kakorkoli hotel slabiti in razbijati njeno popolno enotnost, lahko sovražnik slovenskega naroda, sovražnik naših demokratičnih množic.«⁶³ Za partijsko vodstvo je bilo pomembno, da Ljudska fronta (OF) ni bila koalicija, ampak da sta se enotnost množic, ki so bile vključene v OF, in »njihovo strnjevanje okoli skupnega akcijskega programa na vsaki stopnji boja vedno bolj krepila.«⁶⁴ Tito je na 2. kongresu LFJ septembra 1947 zahteval, da se Ljudska fronta razvije »v eno enotno vseljidsko organizacijo s ciljem učinkovitega reševanja vseh problemov v državi«. Doseči je morala enoten program o vseh vprašanih notranjega življenja, saj je bila le na tak način lahko uresničena »demokracija novega tipa«. Postati je morala »enotna vseljidska politična organizacija /.../ v kateri je zbrana ogromna večina ljudstva z enotnimi cilji.«⁶⁵

Za enotnost so bile torej zadolžene demokratične ljudske množice. To enotnost v vodstvu in množicah, ki naj bi se izražala že na kongresu OF julija 1945, pa so ogrožali posamezni pojavi sektaštva.⁶⁶ Ogrožali so jo tudi t. i. ostanki preteklosti, po Kardelju pojavi »dekadence, špekulantstva, partikularizma, karierizma, nacionalizma, šovinizma, lokalizma, ozkosrčnosti, birokratskega centralizma, egoizma, tehnokratizma, nestrpnosti, sektaštva itd. /.../ Dokler so možnosti za kakršnekoli materialne ali politične privilegije, dotelej bodo obstajale tudi težnje, da se te možnosti izkoristijo.«⁶⁷

Enotnost v OF so ogrožali tudi sopotniki KPS v osvobodilnem boju, zlasti krščanski socialisti na čelu z Edvardom Kocbekom, ki naj bi nasedali geslom o prega-

⁶² ARS, AS 1589, ae 2. Zapisnik 3. plenarnega zasedanja CK KPS, 7. in 8. 10. 1949.

⁶³ ARS, AS 1589, ae 1610. IO OF. Teze za politično zborovanje, 16. 9. 1945.

⁶⁴ V. kongres Komunistične partije Jugoslavije. Ljubljana 1948 (dalje V. kongres KPJ), str. 536, 537.

⁶⁵ Tito, Govori i članci, 3, str. 118, 119.

⁶⁶ ARS, AS 1589, ae 1256. Poročilo CK KPS CK KPJ, verjetno avgusta 1945.

⁶⁷ Kardelj, PNSG, 2, str. 349; Referat Edvarda Kardelja na 4. kongresu LFJ, 23. 2. 1953: Vloga in naloge SZDLJ v boju za socializem.

njanju vere, za katerimi se je skrivala politična agitacija proti oblasti.⁶⁸ Ogrožale naj bi jo tudi »stare ideološke usedline«. Nič ni bilo narobe, če so bili ljudje verujoči, treba pa je bilo izbojevati zmago, kot je izjavil Kidrič junija 1946, »kadar gre za separatizem, za povezanost znanosti in njene teorije s prakso«. Zato je bilo treba tudi vernike angažirati v boju za enotnost OF. Kidrič je ugotavljal, da so zanemarili delo s krščanskimi socialisti, notranje življenje v OF pa je usahnilo, ker so partijske organizacije »pozabile«, da je avantgardna vloga partije »v napredni zvezi partijcev in nepartijcev«. Vzrok je našel v tem, da je »ogromno malomeščanske konjunktivistične sodrge navalilo v partijo kot včasih v JNS ali JRZ,⁶⁹ /.../ ki vidijo partijo predvsem v raznih privilegijih, ne pa v njenem avantgardnem vplivu na vse mase, ki jih lahko vodimo.« Hkrati je bila vse bolj aktivna t. i. klerikalna reakcija, ki je po nalogu Vatikana pokušala rušiti avtoriteto in ugled novih ljudskih vlad. Znotraj OF tudi še ni bil izveden proces diferenciacije, zato naj bi skušali odtegniti iz OF katoličane, razbiti povezavo med OF in partijo ter slednjo osamiti. Vodstvo partije bi zato moralo verujoče množice mobilizirati »proti reakcionarni duhovščini, ki njihova verska čustva izkorišča /.../ Naši ljudje so se zaprli, smatrajo, da je partija zaključena organizacija in so pozabili, da partija ne more rasti, da se ne more čistiti brez stalnega stika z množicami, da partijska organizacija raste in se čisti samo na čelu množic, samo z revolucionarno politiko znotraj OF.«⁷⁰

Krščanski socialisti so se leta 1946 poskušali v okviru OF ustanoviti kot posebna skupina, »katera bi imela pooblastilo, da deluje proti reakcionarni duhovščini«. S tem pa bi v OF ogrozili enotnost in sprožili proces vračanja v koalicijsko obliko. Poskus je propadel, saj naj bi bili pobudniki dejansko »sredstvo v rokah reakcionarnih klerikalnih elementov, sovražnikov izven OF, ki so od zunaj skušali vnesti razdor v OF«. Enotnost naj bi ogrozili tudi pojavi socialdemokratizma, ki pa naj bi bili bolj ostanek socialdemokratskih navad med delavstvom kot politične ideologije.⁷¹

OF naj bi se tudi v letu 1947 razvijala v smeri še večje politične enotnosti in organizacijske trdnosti. To naj bi takrat ogrozili le posamezniki v IO OF, ki so imeli drugačne poglede na nekatera vprašanja in so bili kritični, ki pa politično niso predstavljali »nič drugega kot nekoliko nezadovoljnih in nesposobnih krščanskih socialistov in starih socialdemokratov«. V prvi polovici leta naj bi v OF vladala prevelika širina, slogaštvo in strpnost, zato so v njej lahko delali »mnogi kulaki, špekulanti, duhovniki, advokati itd.«, člani OF so bili tudi nekateri obsojeni na Nagodetovem procesu.⁷² V drugi polovici leta naj bi se položaj popravil in so kli-

⁶⁸ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 18, str. 65–67; zapisnik seje PB CK KPS, 7. 6. 1946, nadaljevanje seje 8. 6. 1947.

⁶⁹ Jugoslovanska nacionalna stranka; Jugoslovanska radikalna zajednica.

⁷⁰ ARS, AS 1589, ae 204. Zapisnik konference okrožnih in okrajnih sekretarjev KP, 14. 6. 1946. Referat B. Kidriča.

⁷¹ ARS, AS 1589, ae 1257. Poročilo CK KPS poslano CK KPJ za leto 1946, 5. 2. 1947.

⁷² Maja 1947 je UDV aretirala 32 intelektualcev, med njimi tudi nekaj nekdanjih članov KPS. Proti 15 obtoženim se je 29. 7. začelo sojenje, ki se je končalo 12. 8. Tri obtožene, med njimi Črtomirja Nagodeta, so obsodili na smrt z utreltivijo, druge na visoke zaporne kazni, s prisilnim delom in

cali na odgovornost ter izključevali »sovražne elemente«. Tako je bilo v času prisilnih odkupov »razkrinkanih več kulakov in duhovnikov, po Nagodetovem procesu pa nekaj odvetnikov, ki so branili obsojene in nastopali proti OF«. Enotnost je bila še pomembnejša v času priprav na plansko gospodarstvo, zato je bilo treba z oblasti odstraniti »tuje elemente«, iz družbenopolitičnega in gospodarskega življenja »buržoazne ostanke in zahodnjaško politiko ter kulturne usmeritve«. ⁷³

V času med 16. marcem in 13. aprilom 1947 so potekale volitve v odbore OF, ki so bile zelo pomembne za njeno organizacijsko čvrstost. Z njimi naj bi bile vrste OF očiščene kulakov in karieristov, izvoljenih pa je bilo veliko odbornikov iz vrst revnejših slojev. Tudi proslava desete obletnice ustanovitve KPS aprila 1947 naj bi pokazala »ljubezen in spoštovanje najširših ljudskih množic do partije«. Na »zavest in budnost množic« naj bi vplival tudi sodni proces proti Nagodetu in »drugim vohunom«. Naslonitev na Sovjetsko zvezo in zavezništvo z državami »nove demokracije ter odločno stališče do imperialistov in njihovih načrtov« naj bi bila zahteva »najširših ljudskih množic«. Dejansko razpoloženje in razmišljanje ljudskih množic naj bi pokazale tudi volitve v ljudske odbore, na katerih je bila 97,12-% udeležba, kandidati OF pa so dobili 92,03% glasov. ⁷⁴

Leta 1947 je bila ogrožena tudi enotnost partije, saj je bila odkrita »skupina agentov Gestapa, ki je uspela ohraniti dokaj visoke položaje in pomembne funkcije v državnem aparatu in političnem življenju«. Posamezniki med njimi so zaradi »lažnega renomeja iz časa vojne imeli vodilne položaje v partiji in državnem aparatu«. Tudi te aretacije in procesi proti obtoženim naj bi naleteli na popolno podporo med množicami. ⁷⁵ 2. kongres OF se je začel 26. aprila 1948, prav na dan razglasitve sodbe proti 15 obtoženim na prvem dachauskem procesu. V osrednjem referatu je sekretar OF in CK KPS Miha Marinko poudaril, da dajejo težišče delovanja na »politično razkrinkavanje vojnih hujskačev in njihovih slug v naši sredini«, to pa zato, da »ostrimo politično zavest in budnost našega delovnega ljudstva«. To niso bili zunanji sovražniki, ampak so obtoženi uporabili »najbolj rafinirane gestapovske metode notranjega miniranja«. ⁷⁶

Marinkov govor je bil zelo oster; notranji sovražniki, ki so se povezovali z zunanji, naj bi hoteli preprečiti pohod delovnega ljudstva na poti v socializem, »po kateri ga vodi OF s partijo na čelu«. Ocenil je, da bi vračanje v koalicijsko obliko pomenilo nevarnost za izbojevano svobodo in državno neodvisnost. Ljudska demokratična revolucija naj bi vse hitreje prehajala v socialistično, v kateri je veljalo načelo »od vsakega po njegovih sposobnostih, vsakemu po njegovih zaslugah«. V

odvzemom vseh državljanskih pravic. Dva od obsojenih sta naredila samomor. Vrhovno sodišče RS je leta 1991 sodbo razveljavilo z utemeljitvijo, da je slonela na lažnih obtožbah in da je šlo za krivičen proces proti namišljenim zahodnim vohunom.

⁷³ ARS, AS 1589, ae 1258. Poročilo CK KPS poslano CK KPJ za leto 1947, 15. 2. 1948.

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ Slovenski poročevalec, 28. 4. 1948.

partijo je lahko vstopil vsak član OF, ki je s svojim delom dokazal predanost stvari in nalogam OF, ki so bile »identične s cilji partije. Zato je partija vodilna sila OF, ona se čisti, krepi in utrjuje ob kritičnem odnosu članstva OF do partije.«⁷⁷

Do politične enotnosti, ki naj bi bila temelj vsega delovanja, naj bi v letu 1948 prihajali »s pospešenim tempom«, OF pa naj bi postajala enotna vseljudska organizacija. Kot je poročal IO OF, je bilo to poglobljanje enotnosti brez vsakega bolečega odstranjevanja starih grupacij krščanskih socialistov, sokolov, socialdemokratov, ki so sodelovali pri ustanavljanju OF.⁷⁸ V nasprotju s to optimistično oceno pa je ekipa CK KPJ konec februarja 1948 pri obisku nekaterih okrajev ugotovila, da je imela duhovščina še vedno velik vpliv, dokaj velik vpliv na delavce so še vedno imeli socialdemokrati, močan je bil vpliv »fašističnih ostankov« v okrajih, ki so bili vse od leta 1941 pod nemško okupacijo, diferenciacija na vasi je bila slabo izvedena in da so politični organi zanemarjali delo s kmeti. Obmejni okraji so bili podvrženi tudi propagandi iz tujine. OF je sicer zajela »najširše ljudske množice«, a bolj s formalne strani, v odborih OF pa je bilo še vedno veliko »tujih elementov« in reakcionarjev, ki jih partija še ni uspela odstraniti s položajev.⁷⁹

Na seji politbiroja CK KPS 14. novembra 1950 je Kidrič pred prehodom na dnevni red imel pripombe na sejo IO OF, ki je bila dan prej, zlasti na odziv Edvarda Kocbeka glede Ljudske prosvete, ker »je že stalna težnja organizirati vertikalno čim bolj povezano organizacijo, vzporedno z OF. Očitno gre za pripravljen poskus izkoristiti 'demokracijo', ki jo po svoje tolmačijo in poriniti razvoj v svoje vode.« Kocbekov članek⁸⁰ so nekritično sprejeli celo člani partije. Kidrič je zahteval, da je treba dati več vsebine sejam politbiroja in prečiščene stvari prenesti na sejo IO OF. Poleg Kocbeka so bili Kidriču politično sumljivi tudi Franc Svetek, član Vrhovnega plenuma OF oziroma IOOF 1941–1953, podpredsednik GO ZSS od 1945, Stane Kovač, načelnik gospodarskega oddelka IO OF 1948–1951, Makso Šnuderl, predsednik zakonodajnega odbora Zvezne skupščine 1945–1963 in član VP OF od 1941, ki ne bi smeli izkoriščati avtoritete članov IO OF za svoje politične cilje: »Zlomiti s preostalo skupino krščanskih socialistov, ne dopustiti, da dobijo eno samo pozicijo, če odstopajo, je v redu, sicer bo treba lomiti.«⁸¹

Na seji politbiroja, ki je bila na dan zaključka 3. kongresa OF, 28. aprila 1951, je Kardelj ostro kritiziral zgodovinopisje, ki naj bi ga pisali oblasti sovražni ljudje, in razstavo ob kongresu. Uveljavilo naj bi se gledanje, da OF obstaja brez partije in brez Jugoslavije. »Posledica tega je, da se je prebil malomeščanski element, ki skuša likvidirati partijo, zato jo hočejo zreducirati na OF in nekaj oficirjev.« Kidrič pa je ocenil, da mu IO OF še nikdar ni bil tako tuj. Objektivni vzrok za to je našel v

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ ARS, AS 537, šk. 134. Poročilo IO OF za čas od 1. 1. do 1. 10. 1948.

⁷⁹ ARS, AS 1589, ae 1313. Poročilo o obisku ekipe CK KPJ pri nekaterih partijskih organizacijah v Sloveniji konec februarja 1948, 20. 3. 1948.

⁸⁰ Edvard Kocbek: O ljudski prosveti. Slovenski poročevalec, 28. 10. 1950.

⁸¹ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 100, str. 227; zapisnik seje PB CK KPS, 14. 11. 1950.

tem, da se je Jugoslavija takrat približala Zahodu, zato so ostanki buržoazije dvigali glave. Izraz tega je bil Kocbekov nastop, ki je postavil vprašanje svobode proti partiji, proti socializmu, pljunil na preteklost OF in skušal »na bazi linije partije spraviti skupaj ostanke reakcije«. Za to dogajanje naj bi obstajali tudi subjektivni vzroki – premalo konkretnega dela in pozornosti do ljudi, saj »UDV ne more nadomestiti podatkov političnega dela«. Sklenili so, da je treba v IO OF izvesti razpravo po Kocbekovem nastopu na kongresu, povezati s tem delovanje sovražnika in sprejeti ustrezne sklepe ter jih objaviti v obliki resolucije.⁸²

Število članstva OF

Da bi upravičila svojo vlogo vseljidske organizacije, bi morale biti v OF vključene vse »široke demokratične ljudske množice«. Vodstvo je organiziralo več kampanj za vpis, prvo že pred 1. kongresom julija 1945. Za leto 1945 imamo o številu članstva OF le delne podatke. Oktobra 1945 je bilo v Ljubljani okrog 80% volilnih upravičencev včlanjenih v OF, v okolici več kot 80%, v Kranju 77%, Kamniku 80%.⁸³ Decembra 1946 je bilo na ozemlju takratne Slovenije v OF vključenih 442.223 oseb, aprila 1947 503.534, konec leta 1947 pa 594.331 ali 67,5% volilnih upravičencev. Med njimi je bilo 54,8% žensk. V poročilu CK KPS za leto 1947 tako velik dvig števila članov pripisujejo kampanji v času priprav na volitve v odbore OF v letu 1947, ko je bilo ustanovljenih 1000 novih odborov, z volitvami pa se je povečalo tudi število komunistov v odborih OF. Iz dokumentov ni jasno, ali je to res ali pa je bil ta dvig članstva posledica dejstva, da je bila septembra 1947 uveljavljena mirovna pogodba z Italijo in so se dotedanji člani Slovansko italijanske antifašistične unije na priključenem ozemlju včlanili v OF. Aprila 1948 je bilo v OF 625.319 članov ali 70% volilnih upravičencev. Novembra 1948 je njihovo število nekoliko upadlo, saj je bilo v OF vpisanih 618.780 članov (43,5% moških, 47,7% žensk, 8,8% mladine).⁸⁴ Na ozemlju takratne Slovenije (brez okraja Koper, ki je bil del Cone B Svobodnega tržaškega ozemlja) je po podatkih popisa prebivalstva marca 1948 živelo 1.392.186 oseb, od tega jih je bilo starejših od 19 let 855.518. Med njimi je bilo približno 75% članov OF.⁸⁵ Konec leta 1949 je bilo 657.742 (74,5% volilnih upravičencev) članov OF.⁸⁶ Konec leta 1950 je bilo v OF 676.497 članov, med njimi 31,29% delavcev, 33% kmetov, 3,37% združnikov, 12,92% nameščencev, 2% samostojnih obrtnikov, 18,64% drugih.⁸⁷ Članstvo je do leta 1951 sicer naraslo na 674.301, kar pa je bilo le še 71% volilnih upravi-

⁸² Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 110, str. 266; zapisnik seje PB CK KPS, 28. 4. 1951.

⁸³ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 11, str. 44–50, Zapisnik seje PB CK KPS, 22. 10. 1945.

⁸⁴ ARS, AS 537, šk. 136. Statistična poročila o članstvu; šk. 134. ARS, AS 1589, ae 1258. Poročilo CK KPS CK KPJ za leto 1947, 15. 2. 1948.

⁸⁵ Statistični letopis LR Slovenije 1953. Ljubljana 1953, str. 9, 25.

⁸⁶ ARS, AS 537, šk. 134. Poročilo o delu IO OF za leto 1949.

⁸⁷ Miha Marinko: Izbrana dela, knjiga 2. Ljubljana 1982 (dalje Marinko, Izbrana dela, 2), str. 357–378; Poročilo Mihe Marinka na 3. kongresu OF, 27. 4. 1951.

čencev, nato pa je začelo upadati – leta 1952 645.847 (66,4%), leta 1953 618.016 (63,29%).⁸⁸

Po objavi resolucije Informbiroja junija 1948, ki sta ji sledila 5. kongres KPJ in 2. plenum CK KPJ, naj bi do oktobra 1949 naraslo število članstva v množičnih organizacijah, v OF za 40.000. Sindikati so takrat imeli 250.000 članov, AFŽ več kot 250.000 članic, Ljudska mladina Slovenije več kot 150.000, kar je bilo 91% mladih, Zveza borcev več kot 120.000.⁸⁹

Konec leta 1946 je bilo v Sloveniji 2425 odborov OF, konec leta 1947 pa 3113.⁹⁰ Samo v Okraju Šoštanj, ki je imel približno 16.500 prebivalcev, je v letu 1950 delovalo 76 osnovnih organizacij OF, 65 organizacij AFŽ, 27 organizacij Zveze borcev, 13 telovadnih in 22 gasilskih društev. V odborih je bilo največ delavcev in nameščencev, manj kmetov.⁹¹

Te številke pričajo o veliki organiziranosti »širokih ljudskih množic«, ki pa je ostajala na papirju. Oktobra 1947 naj bi članarino OF plačevalo le še 40% članov, kar je za partijsko vodstvo bil dokaz, da je OF pasivna. Enak podatek imamo za oktober 1949.⁹² V poročilu CK KPS za leto 1947 pa navajajo, da je to leto članarino plačalo 368.628 oseb ali 62% članov.⁹³

Tako partija kot množične organizacije so imele ogromno število t. i. funkcionarjev. V začetku leta 1949 je AFŽ imela 18.307 odbornic, v sindikatih z 245.213 člani je bilo 21.000 voljenih odbornikov, 135.999 članov LMS je bilo organiziranih v 2980 osnovnih organizacijah, v pionirski organizaciji je bilo 169.257 otrok.⁹⁴

Za delovanje teh organizacij so potrebovali profesionalni aparat, ki pa se je zlasti leta 1950 izjemno povečal. Decembra 1949 je bilo v KPS zaposlenih 774 ljudi, sredi septembra 1950 pa že 1224. V OF je od konca leta 1949 do septembra 1950 število zaposlenih naraslo z 260 oseb na 404, v Ljudski mladini Slovenije s 469 na 620, v Zvezi borcev s 70 na 110, v Zvezi sindikatov s 431 na 681, v AFŽ s 85 na 121, v Ljudski prosveti prej ni bilo zaposlenih, nato 98, v Ljudski tehniki s 138 na 170, v Fizkulturni zvezi s 127 na 198. V letih 1950 in 1951 so izvedli reorganizacijo in v začetku leta 1952 je bilo v KPS le še 380 zaposlenih, v vseh preostalih pa 575.⁹⁵

⁸⁸ ARS, AS 537, šk. 136. Statistična poročila o članstvu.

⁸⁹ ARS, AS 1589, ae 2. Zapisnik 3. plenarnega zasedanja CK KPS, 7. in 8. 10. 1949; referat V. Krivica.

⁹⁰ ARS, AS 1589, ae 1258. Poročilo CK KPS poslano CK KPJ za leto 1947, 15. 2. 1948.

⁹¹ ARS, AS 1589, ae 1454. Dnevne informacije, 31. 3. 1950. Delo frontne organizacije v Okraju Šoštanj.

⁹² Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 35, str. 94–95; zapisnik seje PB CK KPS, 29. 10. 1947. ARS, AS 1589, ae 2. Zapisnik 3. plenarnega zasedanja CK KPS, 7. in 8. 10. 1949; referat Vladimirja Krivica.

⁹³ ARS, AS 1589, ae 1258. Poročilo CK KPS poslano CK KPJ za leto 1947, 15. 2. 1948.

⁹⁴ ARS, AS 1589, ae 630. Plan dela kadrovske uprave pri CK KPS za leto 1949.

⁹⁵ ARS, AS 1589, ae 611. Aparat partije, množičnih organizacij in društev.

Članstvo KPS

Naj za primerjavo navedem podatke o številu članstva KPS. Vodilna idejna in politična organizacija je tako avgusta 1945 skupaj s Cono B Slovenskega primorja imela le 4978 članov.⁹⁶ Do junija 1946 je njihovo število naraslo na 11.046 članov, od tega 2932 žensk, in 2082 kandidatov. Med njimi je bilo 4605 delavcev, 1223 kmetov, 597 obrtnikov, 3752 nameščencev in 869 intelektualcev.⁹⁷ V začetku junija 1948 je KPS imela že 33.384 članov.⁹⁸ Januarja 1949 je bilo v Sloveniji 38.635 članov in 9019 kandidatov, konec avgusta istega leta pa 41.157 članov in 11.946 kandidatov. V letu 1948, ko so imeli dve predkongresni kampanji, je število naraslo za 14.549 članov in 4240 kandidatov, v prvih osmih mesecih leta 1949 pa samo za 2522 članov in 2927 kandidatov, izključenih pa je bilo 1380 članov.⁹⁹ Januarja 1950 je bilo v KPS 55.215 članov in kandidatov, konec aprila 1950 59.559. Od junija 1948 do maja 1950 je bilo na novo sprejetih 15.876 članov, izključena ali umrla pa sta bila 3102 člana. Med njimi jih je bilo 0,3% brez šole, 57,4% z osnovno šolo, 17,7% s trgovsko ali obrtno šolo, 9,2% z nižjim tečajnim izpitom, do osem razredov srednje šole jih je imelo 6,8%, s končano srednjo šolo 4,2%, študentov 2,2% in s fakulteto 2%.¹⁰⁰

Kadri

Dobro politično delo temelji na sposobnih kadrih, zato je vodstvo KPS veliko pozornosti namenilo skrbi zanje. Že na seji CK KPS 21. junija 1945 je Kardelj poudaril, da je pravilna kadrovska politika ključ za uspeh in da je nujen nadzor nad kadri, ki niso člani partije. Aktivisti OF naj ne bi bili prestari, da so bili sposobni razvoja, paziti pa so morali tudi na njihov socialni sestav.¹⁰¹ OF naj ne bi imela profesionalnih kadrov, ampak bi se v aktiviste OF razvijali, tako Kidrič na 1. kongresu OF, »delavci po tovarnah, kmetje po vaseh, uradniki po uradih /.../ naš današnji kader, naš funkcionar, naš aktivist – ni uradnik, naš kader, naš funkcionar, naš aktivist je borec, borec demokratičnih ljudskih množic«. ¹⁰²

Februarja 1946 so na seji politbiroja imenovali kadrovsko komisijo, ki jo je vodila Zdenka Kidrič. Ta je junija 1946 ugotavljala, da je bila dotedanja kadrovska politika brez načrta, delo pa bolj gasilsko, zato je bilo nujno urediti kadrovski oddelek na centralnem komiteju in nato pravilno in dobro organizirati komisije pri okrožnih in okrajnih komitejih. Nujen je bil točen pregled ne samo članov partije,

⁹⁶ ARS, AS 1589, ae 1256. Poročilo CK KPS poslano CK KPJ, verjetno avgusta 1945.

⁹⁷ ARS, AS 1589, ae 1307. Poročilo o organizacijskem stanju KPS za maj 1946, 8. 6. 1946.

⁹⁸ ARS, AS 1589, ae 1454. Dnevne informacije, 24. 5. 1950.

⁹⁹ ARS, AS 1589, ae 2. Zapisnik 3. plenarnega zasedanja CK KPS, 7. in 8. 10. 1949.

¹⁰⁰ ARS, AS 1589, ae 1454. Dnevne informacije, 24. 5. 1950.

¹⁰¹ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 3, str. 30–33; zapisnik seje CK KPS, 21. 6. 1945.

¹⁰² Kidrič, Zbrano delo, 2, str. 356.

ampak tudi drugih vidnih ljudi v politiki in gospodarstvu. S sistematično kadrovsko politiko naj bi začeli tudi v množičnih organizacijah.¹⁰³

V voljene plenuma OF naj bi bili leta 1948 izvoljeni ljudje, ki so imeli zasluge v narodnoosvobodilnem boju, zdaj pa so bili neaktivni. Vse delo je zato slonelo na okrajnem odboru OF, ki je bil preobremenjen. Vse slabši je bil tudi socialni sestav odborov, saj je od januarja do septembra padlo število kmetov v odborih OF za 36%, število izobražencev pa se je povečalo za 46%, posledica tega pa je bil vdor t. i. malomeščanskega vpliva.¹⁰⁴ Aktivisti so bili pogosto hkrati člani odborov množičnih organizacij, partijskih komitejev in oblastnih odborov, nekateri med njimi so imeli po petnajst in več funkcij. Hkrati so pogosto živeli v nemogočih razmerah. Oktobra 1949 je na plenarnem zasedanju CK KPS o tem spregovoril Albert Jakopič: »Naši ljudje so noč in dan na terenu. Dejstvo je, da je skrb zanje majhna, da nimajo dovolj obleke, nimajo prevoznih sredstev, nimajo bencina. Ponekod morajo ogromna ozemlja prehoditi peš. /.../ Med njimi je veliko tuberkuloznih ljudi, zelo oslavljenih, često nimajo urejenega osebnega življenja, stanovanjski problemi itd. Veliko primerov je tudi med mladino, da spijo na mizah v pisarni. Imeli smo tudi primere, da so spali na klopih v Tivoliju. /.../ Na eni strani od teh aktivistov ogromno zahtevamo, na drugi strani pa jim ničesar ne nudimo.« Množične organizacije so imele premalo profesionalnih kadrov, na odgovornih mestih pa nespособne ljudi, ker so dobre kadre hitro poslali na druge »pomembnejše« naloge.¹⁰⁵

Upravi za kadre CK KPJ in CK KPS sta imeli točno določen seznam dolžnosti, na katere sta postavljali ljudi. Februarja 1949 je tako Uprava za kadre CK KPJ med drugim postavljala ljudi na naslednja mesta: celoten aparat CK KPJ, organizacije, ki so povezane s CK KPJ in republiški partijami. Postavljali so tudi drugega sekretarja LFJ, sekretariat CK KPJ pa Predsedstvo LFJ. Do tedaj je CK KPJ v Sloveniji postavljala 687 ljudi na vodilnih mestih, CK KPS pa 3443. Po predlaganem načrtu iz februarja 1949 se je število znižalo za 60,5% in so oboji postavljali še 1628 oseb na položajih, med njimi 919 partijskih kadrov in kadrov v množičnih organizacijah, 264 gospodarskih, upravno-političnih in prosvetnih kadrov ter 445 kulturnih in znanstvenih kadrov. CK KPJ je odredil tudi kadre za predsednika in sekretarja IO OF, CK KPS pa za predsedstvo in sekretariat IO OF in to deset oseb.¹⁰⁶

Oddelek za kadre pri CK KPS je leta 1952 spremljal volitve v nove občine in občinske komiteje KPS. Partijski sekretarji naj ne bi več bili predsedniki ali tajniki občin. Dobre kadre naj bi dobile tudi množične organizacije, kjer so pri sestavljanju predlogov za njihove forume skupaj z glavnimi odbori teh organizacij »skrbeli za

¹⁰³ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 17, str. 60–62; zapisnik seje PB CK KPS, 21. 2. 1946; dok. 18, str. 62–67; zapisnik seje PB CK KPS, 7. 6. 1946.

¹⁰⁴ ARS, AS 1589, ae 782. Zapisnik konference, ki jo je organizirala komisija za agitacijo in propagando CK KPS, 30. 11. 1948.

¹⁰⁵ ARS, AS 1589, ae 2. Zapisnik 3. plenarnega zasedanja CK KPS, 7. in 8. 10. 1949.

¹⁰⁶ ARS, AS 1589, ae 629. Uprava za kadre CK KPS. Spisek dolžnosti, ki bodo na nomenklaturi CK KPJ, 5. 2. 1949.

pravilno izbiro«. ¹⁰⁷ Tudi Kardelj je na plenarnem zasedanju CK Zveze komunistov Slovenije julija 1953 kritiziral preveliko zraščanje aparata države in partije. V okrajih naj bi sicer že leta 1951 ločili funkcijo partijskega sekretarja (ki je bil hkrati predsednik okrajnega odbora OF) od okrajnih ljudskih odborov, a je bilo to narejeno le na pol. V isti smeri naj bi šli tudi v republiki in z nekimi razlikami tudi v zveznem merilu. Tudi v Socialistični zvezi delovnega ljudstva, ki je nasledila OF, naj bi bili novi ljudje, »ne glede na njihovo partijsko preteklost, samo če so pošteni in sposobni«. ¹⁰⁸

Iz ljudske v socialistično revolucijo, iz ljudske v socialistično demokracijo

Sistem, ki so ga vzpostavili takoj po vojni, »komandiranje«, je po oceni Kardelja lahko bil dober samo dotlej, dokler je igral revolucionarno vlogo, nato pa se je pojavila težnja k »birokratiziranju«. Tak sistem je imel še eno slabost: »S tem, da smo naše kadre vrgli na vodilne pozicije v gospodarstvu, državni upravi itd., smo jih omejili na ozek okvir dela, zato se je velik del na nek način apolitiziral.« Komunisti so zato morali nadaljevati po poti, kakršno so izbrali po letu 1948, ki naj bi se na temelju prakse izkazala za pravilno. ¹⁰⁹ Ljudska demokratična revolucija je vse hitreje prehajala v socialistične oblike družbene preobrazbe, v katerih naj bi veljalo načelo »od vsakega po njegovih sposobnostih, vsakemu po njegovih zaslugah«. ¹¹⁰

Velika marksistična resnica naj bi bila, da se zavest množic v boju za socializem ne more zamenjati z ničimer v svetu. Socializem naj bi pomenil vedno višjo stopnjo demokratizma za nekdanje izkoriščane ljudske množice, njihovo vedno večjo udeležbo pri upravi države in gospodarstva, predvsem pa, kot je dejal Jože Potrč leta 1950, »novega, svobodnega in odločnega socialističnega človeka, čigar naziranja so široka in različna, ki sta mu tuja birokratizem in ukalupljanje misli«. Krepitev in razvijanje socialistične demokracije naj bi pomenilo neprestano osvobajanje in razvijanje zavestne pobude množic na vseh toriščih družbenega življenja. ¹¹¹ Ljudska fronta Jugoslavije (in v njenem okviru OF) je postala organ socialistične revolucije. Brez nje bi se Jugoslavija, tako Kardelj leta 1951, ne le odrekla socializmu, ampak bi hkrati postala objekt tuje hegemonije in izkoriščanja. OF je bila zato neizogiben del v sistemu socialistične demokracije, zato je bilo treba njeno vlogo okrepiti. ¹¹²

¹⁰⁷ ARS, AS 1589, ae 630. Plan oddelka za kadre CK KPS v letu 1952, 10. 3. 1952.

¹⁰⁸ ARS, AS 1589, ae 7. Zapisnik 8. plenarnega zasedanja CK ZKS, 20. in 21. 7. 1953; razprava Edvarda Kardelja.

¹⁰⁹ AS 1589, ae 7. Zapisnik 8. razširjenega plenarnega zasedanja CK ZKS, 20. in 21. 7. 1953; razprava Edvarda Kardelja.

¹¹⁰ Slovenski poročevalec, 28. 4. 1948; Govor Mihe Marinka na 2. kongresu OF.

¹¹¹ ARS, AS 1589, ae 3. Zapisnik 4. plenuma CK KPS, 3. in 4. 3. 1950.

¹¹² Kardelj, PNSG, 2, str. 98–100; Govor Edvarda Kardelja na 3. kongresu OF, 27. 4. 1951: Deset let ljudske revolucije. Objavljena verzija ima 100 strani, na kongresu jih je prebral približno 30.

Objava resolucije Informbiroja konec junija 1948 je bila tisti prelomni dogodek, po katerem so jugoslovanski komunisti začeli iskati lastno pot v socializmu, v okviru katere se je spreminjala tudi vloga Ljudske fronte. Na svojem prvem povojnem kongresu, sicer petem po vrsti, ki je bil 28. julija 1948, je KPJ prvič po letu 1920 sprejela nov program. V njem je bilo med drugim zapisano, da se je po vojni ljudska revolucija v Jugoslaviji neprestano razvijala: »Izgraditev socializma v Jugoslaviji je današnja etapa borbe delavskega razreda in delovnih množic mesta in vasi, etapa borbe na poti h končnemu cilju delavskega razreda in njegove avantgarde – izgraditvi komunistične družbe, t. j. družbe, v kateri ne bo več razrednih razlik in v kateri bo vsak človek delal po svojih sposobnostih in dobival po svojih potrebah.«¹¹³ Ljudska fronta pa je bila opredeljena kot »enotna obče ljudska politična organizacija, v kateri ima vodilno vlogo Komunistična partija«, kot »organizacijska oblika zveze delavskega razreda in delovnih kmetov, ljudske inteligence in ostalih delovnih ljudi pod vodstvom delavskega razreda«. Prek nje se »združujejo in zbirajo vedno nove in nove množice ter pritegujejo v zavestno borbo za socializem /.../ se izvaja najširše, najbolj množično dviganje politične zavesti množic in njihovo politično vzgojo v duhu socializma. Ljudska fronta je močno orožje proti vplivu strmoglavljenih izkoriščevalskih razredov in vsakovrstnih imperialističnih agentov na množice in proti njihovem razdiralnemu delu, /.../ je močno oporišče ljudske oblasti /.../ je tudi množično organizirana kontrola nad delom ljudske oblasti.«¹¹⁴ Vse od konca vojne je bil program Ljudske fronte Jugoslavije tudi program KPJ, kar je poudaril tudi Tito na njenem 2. kongresu septembra 1947.¹¹⁵ Potem ko je KPJ sprejela svoj program, pa je ta postal na 3. kongresu Ljudske fronte Jugoslavije, ki je bil od 9. do 11. aprila 1949, tudi program Ljudske fronte.

Ena od obtožb, ki so v izjavi Informbiroja letele na vodstvo KPJ, je bila obtožba, da je Ljudska fronta kulaška organizacija in da se partija v njej utaplja. Resnica je bila drugačna, saj sta LFJ in z njo OF po letu 1945 izgubljali na pomenu. Kljub temu so sprva nekateri hoteli dokazati nepravilnost informbirojevskih trditev tako, da so šli v zoževanje Ljudske fronte in njenega političnega dela in so posamezne partijske organizacije poveljevale frontnim.¹¹⁶ Ta usmeritev pa je bila napačna, zato je Boris Kraigher decembra 1948 na konferenci z okrajnimi partijskimi sekretarji od njih zahteval, da je treba spremeniti OF iz organizacije, ki so jo uporabljali za prirejanje mitingov, proslav, izobešanje zastav in za organiziranje zbiranja delovne sile v bojno zvezo delavskega razreda z drugimi delovnimi množicami v boju za izgradnjo socializma. Postati je morala osnovna množična organizacija, ki je predstavljala revolucionarno zvezo delavskega razreda z drugimi delovnimi množicami. Prek nje naj bi vodili tudi razredni boj na vasi za zaščito interesov srednjega in

¹¹³ V. kongres KPJ, str. 523, 524.

¹¹⁴ Prav tam, str. 536, 537.

¹¹⁵ Tito, Govori i članci, 3, str. 134. KPJ je svoj program sprejela že leta 1922 na kongresu na Dunaju. (Prvi program je KPJ sprejela na svojem 2. kongresu junija 1920 v Vukovarju).

¹¹⁶ Kardelj, PNSG, 2, str. 336; Referat Edvarda Kardelja na 4. kongresu LFJ, 23. 2. 1953: Vloga in naloge SZDLJ v boju za socializem.

malega kmeta in proti kulakom, da bi tudi oni izpolnjevali svoje naloge. Partija pa si mora v njej »absolutno zagotoviti vodstvo«. Izvesti bi morali tudi diferenciacijo med duhovščino, ki je bila po Kraigherjevem mnenju središče reakcije, in sicer tako, da bi nekatere duhovnike povabili v OF. Tako bi usmerili dejavnost duhovnikov, ki so bili člani OF, »v boj proti reakcionarnim elementom«. ¹¹⁷

Oktober 1949 so na plenarnem zasedanju CK KPS razpravljali o delu partije v množičnih organizacijah. Vlado Krivic je v uvodnem referatu ugotavljal, da bi pri izvajanju »linije naše partije med najširšimi plastmi ljudskih množic« množične organizacije morale igrati odločilno vlogo. To je bil čas »ostrega boja za izgradnjo socializma na vasi«, za enakopravne odnose med socialističnimi državami v svetu, »proti nasprotnikom tako na vzhodu kot na zahodu«. Zato so se komunisti morali zavedati, da je bilo treba tako kot v času vojne mobilizirati »poslednjega poštenega patriota«, saj naj bi bila »resnični patriotizem in izgradnja socializma« neločljivo povezana. Ker pa je OF odločilno prispevala k hitremu tempu obnove porušene domovine in graditve socializma, so se »vsi vzhodni in zahodni nasprotniki naše države« najbolj trudili razbiti prav odnose med partijo in OF. ¹¹⁸

Razvoj socializma so ogrožale t. i. malomeščanske tendence, izraz katerih je bilo kritikarstvo in pomanjkanje ustvarjalne kritike, ter razvoj šovinističnih, partikularističnih in nacionalističnih tendenc. Marsikje naj bi nepravilno razumeli vprašanje demokracije in imeli anarhijo za demokracijo. V partijskih, zlasti pa v množičnih organizacijah je primanjkovalo dejavnosti in revolucionarnosti. ¹¹⁹ Partijski funkcionarji so uporabljali »linijo birokratskega vodstva ter administrativnega pritiska, celo v stvareh, ki so izrazito prostovoljnega značaja«. Plenum je zato sklenil, da je treba temeljito spremeniti odnos partijskih komitejev do množičnih organizacij in jim nuditi stalno kadrovsko pomoč. ¹²⁰

V resoluciji IO OF o osnovnih nalogah OF v letu 1950 poudarjajo, da »OF kot vseljudska politična organizacija izvaja naloge, ki jih zadaje partijsko in državno vodstvo, v tolmačenju teh nalog in pri mobilizaciji najširših množic za njihovo izvajanje. OF tolmači ljudstvu pravično borbo naše partije za enakopravne odnose med socialističnimi državami /.../ OF dviga zavest ljudskih množic, kar je osnovni pogoj za razvijanje brezmejne ustvarjalne iniciative ljudstva in porok za uspešno izvršitev zadanih nalog.« ¹²¹

Na 3. kongresu aprila 1951 je OF sprejela nova pravila. V uvodu je bilo zapisano bojno geslo OF – zmaga socializma. V njih je opredeljena kot »enotna politična organizacija slovenskega ljudstva, ki se bori na čelu z delavskim razredom Slovenije in KPS za zmago socializma v Ljudski republiki Sloveniji in Federativni

¹¹⁷ ARS, AS 1589, ae 219. Zapisnik konference sekretarjev okrajnih in rajonskih komitejev KPS, 14. 12. 1948.

¹¹⁸ ARS, AS 1589, ae 2. Zapisnik 3. plenarnega zasedanja CK KPS, 7. in 8. 10. 1949.

¹¹⁹ ARS, AS 1589, ae 1246. Zapisnik sestanka članov uprav in referatov CK KPS, 4. 11. 1950.

¹²⁰ ARS, AS 1589, ae 2. Zapisnik 3. plenarnega zasedanja CK KPS, 7. in 8. 10. 1949.

¹²¹ ARS, AS 537, šk. 134. Resolucija IO OF o osnovnih nalogah fronte v letu 1950.

ljudski republiki Jugoslaviji«. Kot je v predgovoru k pravilom zapisal Marjan Breclj, je bila OF s partijo na čelu vzgojiteljica in voditeljica svojega naroda.¹²²

V svojem govoru na tem kongresu je Kardelj poudaril, da je demokracija v Jugoslaviji v bistvu navadna proletarska demokracija, torej sistem, ki je utemeljen na zgodovinski vlogi delavstva ob prehodu iz kapitalizma h komunizmu in na socialistični zavesti delavskega razreda. Nosilec te demokracije je bil poleg delavskega razreda in t. i. ljudske inteligence samo pod določenimi pogoji tudi »individualni kmetijski blagovni proizvajalec«, kot ga je imenoval Kardelj, a le, če je politično in gospodarsko tesno povezan z delavskim razredom. V nasprotnem primeru bi spet postal oporišče najrazličnejših »sovražnih elementov preteklosti«. To povezavo med delavci in kmeti pa naj ne bi dosegli z administrativno, ampak z ekonomsko krepitvijo socialističnega sektorja v kmetijstvu. To je bil po Kardelju najpomembnejši dejavnik, ki je odredil tempo in oblike v razvijanju socialistične demokracije. OF oziroma LFJ je zato morala postati »v svojem jedru prav tako trdna zveza delavcev in kmetov, da bi mogla biti zares trdna in stanovitna politična osnova našega demokratičnega sistema«. Jugoslaviji naj bi uspelo odpreti perspektivo razvoju socialistične demokracije in zadati odločujoče udarce birokratizmu. To je bila zasluga visoke revolucionarne zavesti delovnih množic in dejstva, da se »naša partija ni nikoli ločila od ljudstva, nikoli se ni imela za kakšno nezmotljivo silo nad ljudstvom, nad družbo«. ¹²³

Boris Kidrič pa je v slavnostnem govoru med drugim poudaril, da so med vojno OF zaradi njene dosledne nacionalne politike obrekovali razni »odkriti in prikriti petokolonaši, sredinci in drugi lakaji vseh mogočih tujih agentur, da smo moskovski agenti«, zdaj pa jih »obrekujejo moskovski imperialisti«, da so agenti Zahoda. Dejansko pa je bil le en, ki »vsem resničnim partijskim in izven partijskim patriotom te zemlje zapoveduje«, to je bilo »naše ljudstvo«. ¹²⁴ V resolucijo 3. kongresa OF pa so med drugim zapisali: »Z razkrinkavanjem protirevolucionarne in imperialistične politike ZSSR je OF bogatila svoje izkušnje, idejno in politično rasla ter s Partijo na čelu dosledno usmerjala naše javno življenje v utrjevanju in poglobljanju socialistične demokracije.« ¹²⁵

Leta 1951 so ugotavljali, da so se odnosi med partijo in OF v okrajih v zadnjem času izboljšali. Z odpravo prevelikega števila zaposlenih in zaostritvijo dela voljenih organov OF so okrajni partijski komiteji začeli bolj skrbeti za njene probleme. ¹²⁶ Aprila 1951 je Marinko zatrjeval, da je »Osvobodilna fronta postala meso in kri okoli jedra komunistične partije, ki s Titovim vodstvom vrši svoji idejno politično in organizacijsko usmerjajočo vlogo.« Vključevala naj bi »tako rekoč vse naše delovno ljudstvo, v katerem se odražajo, prebolevajo in premagujejo vse notranje napake in slabosti v enotnem stremljenju po kulturnem, političnem, gospodarskem in

¹²² ARS, AS 537, šk. 4. Pravila OF, sprejeta na 3. kongresu, 28. 4. 1951.

¹²³ Kardelj, PNSG, 2, str. 130–131.

¹²⁴ Kidrič, Zbrano delo, 4, str. 253, 254.

¹²⁵ ARS, AS 537, šk. 4. Resolucija 3. kongresa OF, 28. 4. 1951.

¹²⁶ ARS, AS 537, šk. 141. Leto 1951, m. 11.

po demokratično socialističnem razvoju«. ¹²⁷ Novembra 1951 pa je Marinko v poročilu o političnem položaju v Sloveniji ocenil, da je konsolidacija gospodarskih razmer vplivala tudi na izboljšanje političnega položaja. Odnos partije do OF naj bi se izboljšal in to zaradi drugačne vrste socializma, ki je temeljil na delavskem samoupravljanju. ¹²⁸ Vodstva OF naj ne bi več podcenjevali, ampak bi jih morali angažirati pri formiranju usmeritev. ¹²⁹

O vprašanju Ljudske fronte so oktobra 1951 razpravljali na seji organizacijskih sekretarjev centralnih komitejev republik. Blagoje Nešković iz Srbije je v uvodnem referatu poudaril, da je treba v Ljudsko fronto vnesti več političnega življenja. Ker so se spet pojavljale težnje, da bi Ljudsko fronto ukinili, je Aleksandar Ranković menil, da je vprašanje politične aktivizacije fronte predvsem vprašanje pravih dela in pravih odnosov partijske organizacije do fronte. Ljudi bi morali obveščati o političnem položaju, gospodarskih problemih, prosvetnih vprašanjih itd. in si tako povrniti zaupanje v Ljudsko fronto kot politično organizacijo. ¹³⁰

Teze, da je OF treba razpustiti, so se pojavljale tudi v letu 1952. S tem bi po mnenju Marinka sebi naredili slabo uslugo in prišli v sicer nekoliko izboljšan sovjetski sistem. OF je zato morala postala množična socialistična organizacija vsega delovnega ljudstva in tu je bilo treba »razvijati delovanje članov partije, ki pa ima svoje idejne poglede, disciplino itd., česar ne moremo v OF tako trdo postaviti«. Partija naj ne bi več imela »direktno komando nad OF, /.../ ampak naj se komunisti v OF udeležujejo kot enakovredni člani množic, ki pa imajo svoj notranji čut, ki imajo več dolžnosti in ki tam postavljajo naše splošne probleme«. ¹³¹

Šesti kongres KPJ, ki je bil od 2. do 7. novembra 1952 v Zagrebu, ni prinesel samo spremembe imena partije v Zvezo komunistov Jugoslavije, ampak tudi Ljudske fronte Jugoslavije. V resoluciji o nalogah in vlogi ZKJ so v 7. točki zapisali: »Kongres sodi, da so dozoreli vsi pogoji, da se Ljudska fronta dejansko in do kraja spremeni v enotno in aktivno množično politično organizacijo zavednih borcev za socializem, v Socialistično zvezo delovnega ljudstva Jugoslavije, in kot taka dobi ustrezen statut in program. Odnos komunistov do SZDLJ je lahko samo naslednji: da so njen del in da je to glavna, osnovna organizacija, v kateri in preko katere se mora razvijati njihova politična, pa tudi njihova idejna aktivnost.« ¹³² To je bila naslednja stopnja. Če je bil sprva program OF tudi program KPS oziroma program LFJ program KPJ, od julija 1948 pa program KPJ (KPS) program LFJ (OF), se je na formalni ravni ta povezava zdaj prekinila.

¹²⁷ Marinko, Izbrana dela, 2, str. 357–378; Poročilo Mihe Marinka na 3. kongresu OF, 27. 4. 1951.

¹²⁸ Zakon o delavskem samoupravljanju je bil sprejet 27. 6. 1950.

¹²⁹ Zapisniki PB CK KPS/ZKS, dok. 122, str. 280; zapisnik seje PB CK KPS, 27. 11. 1951.

¹³⁰ ARS, AS 1589, ae 265. Zapisnik seje organizacijskih sekretarjev centralnih komitejev republik, 26. 10. 1951.

¹³¹ ARS, AS 1589, ae 243. Zapisnik konference s sekretarji okrajnih in mestnih komitejev KPS, 11. 10. 1952.

¹³² Borba komunistov Jugoslavije za socialistično demokracijo : VI. Kongres Komunistične partije Jugoslavije (Zveze komunistov Jugoslavije). Ljubljana 1952, str. 293.

Kljub tem optimističnim izjavam pa je odnos med partijo in fronto tudi po letu 1952 pogosto ostajal na ravni »komandiranja«. Na konferenci s sekretarji okrajnih komitejev januarja 1953, na kateri so razpravljali o političnih problemih po 6. kongresu ZKJ, je Stane Kavčič poudaril, da nekateri komunisti mislijo, spremenili smo ime partije, spremenili smo ime OF, gremo malo naprej, toda »mi pa ostanemo na oblasti, mi še naprej dirigiramo delo v posameznih organizacijah« in ne razumejo, da se je treba komandiranju odreči. Jasno se je bilo treba zavedati, da se je bilo nemogoče samo v okviru organizacije komunistov »resno tolči proti birokratizmu, proti tej idejni informbirojevščini, da jo tako imenujem. To bomo odpravili le z množičnimi organizacijami in z aktivnim delom SZDL.« Hkrati naj bi se kazala tudi t. i. malomeščansko anarhična smer, tako da se je ZKS ponekod spreminjala v študijske krožke.¹³³ Junija 1953 je Kardelj ugotavljal, da je bila posledica boja proti »komandiranju« ta, da po novem komunisti sploh niso imeli svojih stališč: »Sovražnik nastopa javno, mi pa ga ne tolčemo javno, ampak čakamo na UDV, namesto da bi se politično spopadli z njim.«¹³⁴

Na 4. kongresu Ljudske fronte Jugoslavije in hkrati 1. kongresu SZDLJ, ki je potekal od 22. do 24. februarja 1953, je Kardelj ugotavljal, da je doba neposrednih revolucionarnih procesov minila, oblast delavskega razreda v zvezi z vsemi drugimi delovnimi množicami se je utrdila, zato je nastopila doba sistematične socialistične graditve. Socialistične družbene zavesti pa ni bilo mogoče razvijati, če je socialistična družbena misel v kateri koli obliki bila monopol kakršne koli, lahko tudi »najnaprednejše politične organizacije in ne proizvod svobodnega udejstvovanja vseh socialističnih sil«. Zato je bila nujna mobilizacija množic v fronti, stare metode pa so v novih pogojih postale ovira. Nujne so bile spremembe tudi v zunanjih organizacijskih oblikah, ki jih je izvedel 6. kongres ZKJ. Mesto Zveze komunistov je bilo »sredi delovnih množic, sredi organov njihovega samoupravljanja, sredi njihovega političnega življenja«. Socialistična zveza bi morala postati osnovni organizacijski nosilec vsega političnega življenja na socialistični podlagi, komunisti pa naj bi usmerjali predvsem ideološka vprašanja, »vprašanja splošnega idejnega vodstva v boju za socializem, v zagotovitvi enotnosti delovnih množic v tem boju«. SZDL pa bi morala biti glavna množična materialna sila socialistične politike in boja za njeno praktično uresničenje.¹³⁵

Četrty kongres OF in hkrati 1. kongres SZDL Slovenije je potekal 25. do 28. aprila 1953. Na njem je sekretar IO OF in CK ZKS Marinko poudaril, da je bil smisel preobrazbe OF v Socialistično zvezo ravno v tem, da je bila dolžna obravnavati probleme socialističnega upravljanja in družbenoekonomske odnose ter svojemu članstvu pomagati, da bo znalo čim pravilneje uveljaviti svoje pravice in razvijati svoje sposobnosti v družbenem upravljanju. Posebna naloga in odgovornost

¹³³ ARS, AS 1589, ae 245. Zapisnik konference s sekretarji okrajnih komitejev, 27. 1. 1953.

¹³⁴ ARS, AS 1589, ae 189. Zapisnik razširjenega sestanka org. sekretariata CK ZKS, 23. 6. 1953.

¹³⁵ Kardelj, PNSG, 2, str. 343, 356.

komunistov pa je bila delovanje v vsakdanjem delu v Socialistični zvezi, sindikatih in drugih družbenopolitičnih organizacijah.¹³⁶

Kljub tem usmeritvam pa je julija 1953 Kardelj ocenil, da so se komunisti »zbirokratizirali, ker so postali uradniki, ministri, sekretarji, načelniki; ker imajo ogromno oblast, ker razpolagajo z milijoni in milijardami. /.../ To, o čemer bi morala odločati ljudska skupščina, odloča pri nas en sam človek.« Oblast se je zbrala v rokah komunistov, ki sede na vseh položajih, medtem ko je »kulturni delavec, izobraženec v slovenskem javnem življenju stoji na najnižji lestvici družbenega ugleda«. Ker komunisti »niso strokovno sposobni, da bi mogli opravljati delo, ki naj bi ga vršili, pa tista inteligenca in strokovni kadri držijo komuniste v rokah kot svoje figure. Komunisti naj bodo na političnem delu, obenem pa naj puste družbeno življenje razvijati normalno.«¹³⁷

Sklep

V pogojih enopartijskega sistema ne moremo govoriti o sobivanju posameznih političnih izbir, saj obstaja le ena, ki je vseobsežna in bi jo morali brezpogojno sprejemati vsi državljani. Velik del naporov političnega in oblastnega vrha, ki je bil med letoma 1945 in 1952 identičen z vodstvom KPS (KPJ), je bil zato usmerjen v enotnost v vseh segmentih družbenega življenja, v to, da bi »široke ljudske množice« razmišljale in delovale enako kot partija. Zveza med vodstvom in ljudskimi množicami pa naj bi bila Osvobodilna fronta (Ljudska fronta Jugoslavije).

V času pred volitvami v ustavodajno skupščino novembra 1945 je iz zunanje-političnih vzrokov partija delovala iz ozadja, v javnosti pa je bila v ospredju Ljudska fronta. Bila je nosilka volilne liste, katere program je temeljil na ljudski demokraciji in ljudski oblasti, in je nato kot prepričljiva zmagovalka formalno prevzela oblast. Dejansko pa je po zmagoviti revoluciji KPJ, kot je ugotavljal Kardelj leta 1953, kot vodilna sila Ljudske fronte prišla na čelo oblasti delovnega ljudstva, njeni člani so prevzeli vodilne položaje in z revolucionarnimi metodami prešli k izgradnji nove oblasti. Za dosego tega cilja so, če je bilo treba, uporabili administrativne ukrepe, Udbo in revolucionarni teror. Hkrati je OF, ki je med vojno imela vsenarodni značaj, po njej postajala »razredna organizacija«, poudarjanje narodnih čustev pa naj bi »plitvilo« njeno »razredno vsebino«. Vanjo so sodile »poštene ljudske množice, delavne množice, delavci (delavski razred), kmetje in napredna inteligenca«, ne pa tudi »malomeščanski elementi, špekulanti, kulaki, sovražniki ljudstva«, skratka tisti, ki naj bi ogrožali oblast partije.

Kljub velikim besedam o njenem pomenu je po zmagi na volitvah novembra 1945 vloga OF v sistemu vse manjša, v skladu z zahtevami po vodilni vlogi delavskega razreda pa so v ospredje stopali sindikati, ki naj bi postali »steber OF« in »v

¹³⁶ Marinko, Izbrana dela, 3, str. 8–21.

¹³⁷ ARS, AS 1589, ae 7. Zapisnik 8. razširjenega plenarnega zasedanja CK ZKS, 20. in 21. 7. 1953; razprava Edvarda Kardelja.

političnem smislu več kot OF«. OF, ki je sicer imela razvejeno mrežo odborov, ki naj bi zagotavljala politizacijo državljanov in v kateri je bilo leta 1949 vključenih skoraj 75% volilnih upravičencev, pa je postala pomožni organ partije, ki je nanjo gledala kot na izvrševalca odlokov, ki so jih sprejemali oblastni organi, ali partijskih navodil. Partija je tudi poskrbela, da so organizacije OF iz svojih vrst odstranile vse, ki se s politiko vodstva niso popolnoma strinjali.

Po objavi resolucije Informbiroja konec junija 1948 so jugoslovanski komunisti začeli iskati lastno pot v socializem, v okviru katere se je spreminjala tudi vloga Ljudske fronte. Ljudska demokratična revolucija naj bi vse hitreje prehajala v socialistično revolucijo, socializem pa naj bi pomenil novega, svobodnega in odločnega socialističnega človeka. Ljudska fronta, ki je na 3. kongresu aprila 1949 kot svoj program sprejela program KPJ, naj bi postala organizacija, ki je predstavljala revolucionarno zvezo delavskega razreda z drugimi delovnimi množicami in v kateri je imela partija »absolutno vodstvo«. Zaradi razvoja socialistične demokracije bi se moral spremeniti tudi pogled partije na OF, zlasti potem ko so leta 1950 uzakonili delavsko samoupravljanje. V tem drugačnem »jugoslovanskem socializmu« partija naj ne bi več imela »direktne komande nad OF«, ampak bi komunisti v njej delovali kot enakovredni člani množic, ki pa so imeli večje dolžnosti.

Šesti kongres KPJ novembra 1952 ni prinesel samo spremembe imena partije v Zvezo komunistov Jugoslavije, ampak tudi Ljudske fronte Jugoslavije v Socialistično zvezo delovnega ljudstva Jugoslavije, ki je nato dobila tudi svoj program. Doba neposrednih revolucionarnih procesov je po Kardeljevi oceni minila, nastopilo naj bi obdobje sistematične socialistične graditve. Dejanske spremembe pa so bile počasne, oblast v Sloveniji/Jugoslaviji je le počasi prehajala iz totalitaristične v vse mehkejše oblike avtoritarne oblasti, ki pa je čvrsto ostajala v rokah vodstva Zveze komunistov.

Nevenka Troha

COHABITATION OR CO-DEPENDENCE OF THE COMMUNIST PARTY OF SLOVENIA
AND THE LIBERATION FRONT OF SLOVENIA (1945–1953)

S u m m a r y

Under the conditions of the one-party system we cannot refer to the cohabitation of individual political choices, since only one – supposedly all-encompassing and generally valid – choice existed. The majority of efforts of the political and state leadership, which was identical to the leadership of the Communist Party of Slovenia (Communist Party of Yugoslavia) between 1945 and 1953, was aimed at unity in all segments of the social life, at making the »masses of the people« think and act in the same way as the Communist Party. The Liberation Front of Slovenia (People's Front of Yugoslavia) was used in the pursuit of this goal as an intermediary between the Communist Party leadership and the people. It was supposed to bring together the »honest masses of the people, the working people, workers (working class), peasants and progressive intelligentsia«.

Before the Constituent Assembly elections on 11 November 1945 the public focused on the People's Front of Yugoslavia and the Liberation Front as its part. These organisations headed the

electoral lists, won the elections convincingly and formally took over the power. However, after the victory at the elections the Communist Party, which had until then ruled from the background due to foreign political reasons, also demonstrated publicly that the actual power was in its hands. The leadership of the Communist Party was identical to the state leadership.

After the victorious revolution, the Communist Party of Yugoslavia, as Kardelj noted in 1953, came to the head of the working people's government as the leading force of the People's Front. Its members took over the key positions and started building the people's government by means of revolutionary methods. If necessary, administrative measures, political police and revolutionary terror were resorted to. These were the means of a proletarian dictatorship. On the other hand the Liberation Front, which united the nation during the war, became a »class-related organisation« after the war ended, while emphasising the national feelings supposedly »impoverished« its class-related character. Despite the big words about its importance, after the victory at the November 1945 elections the role of the Liberation Front in the political system diminished. It became an auxiliary body of the Party, which saw it as an executor of its orders. In accordance with the demands for the leading role of the working class, the trade unions gained importance, and they were supposed to become the »pillar of the Liberation Front« and »more than the Liberation Front in the political sense«. Especially the members of the working class, representing the basis of the proletarian dictatorship, were also supposed to join the Communist Party of Slovenia, their »avant-garde«. However, the Communist Party had considerable problems with the »suitable« social makeup ever since the end of the war. In 1949 only 13,000 out of 50,000 total members and candidates of the Communist Party of Slovenia were manual workers (which only amounted to 3.1% of all workers).

The Liberation Front and other mass organisations (which were a part of the Liberation Front) had a large network of committees, ensuring the politicisation of the citizens. The number of Liberation Front members increased until 1949, when almost 75% of eligible voters were included in it. However, these numbers only existed on paper, more or less. The activists were often simultaneously members of mass organisation committees, Party committees and authoritative organs. Some of them had fifteen and even more functions. However, the »petty bourgeoisie, speculators, kulaks, enemies of the people« and so on (in short, everyone who supposedly threatened the authority of the Party and was understood as a »class enemy«) did not belong into the Liberation Front.

The publication of the Cominform Resolution in the end of June 1948 was a decisive event, after which the Yugoslav communists started looking for their own path towards socialism (communism), and in this context the role of the People's Front also changed. The people's democratic revolution was supposed to take on the socialist forms of social transformation more and more quickly. Socialism was supposed to bring about a new liberated and resolute socialist man. The People's Front of Yugoslavia (and the Liberation Front of Slovenia in its context) became the means of the socialist revolution, and at the 3rd congress in April 1949 it accepted the programme of the Communist Party of Yugoslavia (adopted at the 5th congress of the Communist Party of Yugoslavia in July 1948) as its own. It was supposed to be an organisation, which represented the revolutionary alliance of the working class with the other working masses, and the Communist Party ensured its total leadership in it.

In this period, the relations between the Communist Party and the Liberation Front were supposed to improve due to a different type of socialism, based on the workers' self-management. Simultaneously aspirations for the abolishment of the Liberation Front appeared periodically, which would, according to the opinion of some, lead to a slightly improved Soviet system. However, another goal was pursued: the Communist Party would supposedly no longer exert »direct command of the Liberation Front«. Instead the communists would function as equal »members of the masses« within it, but with greater obligations.

At the 6th congress of the Communist Party of Yugoslavia in November 1952 the Communist Party renamed itself as League of Communists, and the People's Front was renamed as Socialist Alliance of Working People. This organisation also got its own programme. Initially the programme of the Liberation Front was identical as the programme of the Communist Party of Slovenia; the

programme of the People's Front of Yugoslavia was simultaneously the programme of the Communist Party of Yugoslavia; and since July 1948 the programme of the Communist Party of Yugoslavia (Communist Party of Slovenia) was the same as the programme of the People's Front of Yugoslavia (Liberation Front). However, at this point these connections were severed at the formal level.

At the 4th congress of the People's Front of Yugoslavia (simultaneously the 1st congress of the Socialist Alliance of Working People of Yugoslavia) in February 1953 Kardelj established that the period of direct revolutionary processes was over, that the authority of the working class in connection with the working masses had been strengthened, and therefore it was time for systematic socialist development. However, the socialist social awareness was not supposed to be a monopoly of any political organisations, even the »most progressive« one, and supposedly, under the new conditions the old methods became an obstacle.

Thus the 4th congress of the Liberation Front and simultaneously the 1st congress of the Socialist Alliance of Working People of Slovenia in April 1953 represented the end of the Liberation Front. During the twelve years of its existence the Liberation Front passed through several stages, from a coalition to a united people's front, from the organiser of the liberation struggle to the propagator of the people's and later the socialist revolution. By changing the names (Communist Party of Slovenia to League of Communists of Slovenia and Liberation Front to Socialist Alliance of Working People) the superior and inferior positions supposedly changed. According to Kardelj the authority, which had been »in the hands of the communists, who occupy all the positions«, would no longer be so unilateral, and the social life would supposedly develop more »normally«.

However, the actual changes were slow. In Slovenia (Yugoslavia) the power gradually shifted from a completely totalitarian to increasingly softer forms of an authoritarian government, but remained firmly in the hands of the League of Communists.